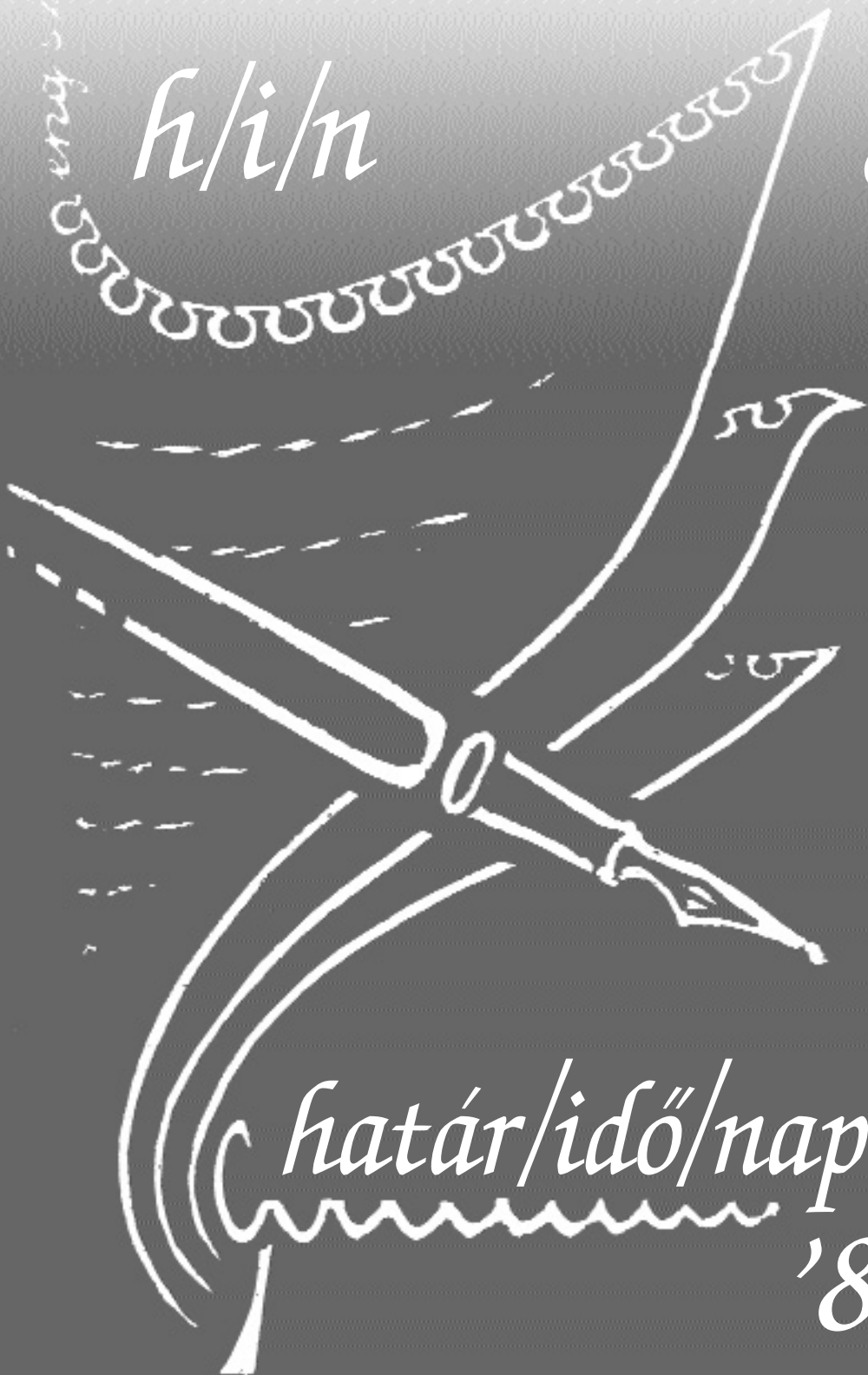

h/i/n

8

határ/idő/napló

'88

Élőáldozatok –
az erőszakos asszimiláció pusztításairól

Ithon, vagy otthon?
Molnár H. Lajos: Szanáltak

Vámmentett útijegyzet
„Egy kis séta”

Kézirat gyanánt
A 11-13. századi templomokról
Az erdélyi udvarházakról
Egy szakértői jelentés
Dénes Gyula: Erdély – külföldről nézve

Kiemelés tőlünk
„Románia elnöke társadalompolitikai gondolkodásából”
Településfejlesztés, vagy rombolás? –
Szemelvények az elmúlt egy év román sajtójából
Kisebbségvédelmi cikkelyek a bécsi konferencián a semleges országok által
beterjesztett zárónyilatkozat-tervezetből
A Nemzetközi Helsinki Szövetség erdélyi jelentése

Pro memoria
Jegyzőkönyvrészlet az 1919-es párizsi béketárgyalásokról

Jövevényszavak
Lőrincz György: Testvérek; ahogy a macska játszik az egérrel
Vári Attila: Változatok ütő és védekező hangszerekre (12. lebontott emlék)

Időközben
Tiltakozások – dokumentumok

Más...
Az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelenti
Ajánló bibliográfia az erdélyi tárgyú magyarországi könyvekről 1988. I. félév
I. M. Pacepa: Vörös láthatárok (IX. fejezet: Magyaryűlölet)
Gondolatok az illusztrációkhoz

Lapzárta után
Brassó – a Baross téren, 1988. november 15.

Élőáldozatok – az erőszakos asszimiláció pusztításairól –

*„Félelmeink Déva-vára
Omolják le valahára!”*

ISTVÁNYFY BÉLA

Hallgatom a romániai településrendezési tervek újabb és újabb híreit – rémhíreit. Mint ha csak az idén indult volna el ez a falvakat fenyegető lavina, s nem volna előzménye hosszú évtizedek óta! Mondhatjuk-e vajon Kós Károly szavaival, hogy amit lehetett, és ami erőnkből tellett, megtettük?

Az 1918-as impériumváltás óta a mindenkori román kormányok egyik legfőbb célja Erdély etnikai átrendezése volt. E törekvéseket az őslakosok áttelepítésével, valamint a román lakosság betelepítésével próbálták elérni. Az ötvenes években kezdődött iparosítások csiráiban már benne voltak a mai településrendezési tervek. A különböző iparvállalatok létrehozásával a munkaerő-elvándorlás jelentősen csökkent, de a vállalatok működtetéséhez szükséges szakembereket más – többnyire románlakta – vidékekről hozatták be. A munkalehetőségek biztosítása megkönnyítette a bevándorlást. Először az erdélyi városok iparosítását tűzik ki célul; ez a folyamat azonban e városok magyar többségének megváltoztatására is irányult, míg a következő lépésben a vidéki települések fejlesztése, „egyenjogúsítása” a nemzetiségi arányok folyamatos „javítását” hozta.

A román szakemberek betelepítése mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a magasabb erdélyi életszínvonal spontán szívóhatását sem. Emellett román lakosokat szervesen is behoztak különböző segélyakciókkal, beköltözési kedvezményekkel (például Vrancea megyéből három földrengés sújtotta falut Sepsiszentgyörgyre).

1968-tól Székelyföld iparosításával megkezdődött a román lakosság beszívargása az addig tiszta magyar falvakba is. Nem sokkal később született az első átfogó program a falvak urbanizálására. A hetvenes években országszerte rengeteg lakás épült. A teljesítmény állandó növelését elősegítette az olcsó munkaerő és építőanyag. A frissen végzett diplomások kihelyezése is elsősorban az etnikai szétszóratást és keveredést volt hivatott elősegíteni Erdélyben. „Értük” épültek egyes falvak központjában az első blokkházak, és azokért a városokból ingázó orvosokért, tanárokért, agrárszakemberekért, akiket a nyolcvanas évek elejétől egy rendelettel folyamatosan próbálnak a falvakba kényszeríteni. (Lásd: Csernátont, Csíkdánfalvát, vagy az utóbbi néhány évben a moldvai falvakban felhúzott blokkokat.) A betelepített román szakemberek azonnal a vállalatok kulcspozícióiba kerülnek, ezzel szemben Hargitából és Kovásznából ideiglenesen vagy véglegesen helyeznek át magyar szakembereket az ország bányavidékeire. Az építőiparban egyre gyakoribb a munkaszolgálati behívás. Az idén például a bukaresti Köztársasági Palota építéséhez – katonai továbbképzés ürügyén – hívtak be három-hat havi munkaszolgálatra festőket, szobrászokat és építészeket a fenti két megyéből.

A betelepítések-áttelepítések-kihelyezések napjainkban egyre nyíltabbá, brutálisabbá váltak. Az 1984 őszi megtagartott XIII. Pártkongresszus óta még a látszólagos nemzetiségi arányok betartására, betartatására sem lehet hivatkozni, mert a kongresszus

szerint a valóság „túlhaladta” ezeket a szempontokat. Bár addig sem tartották be, amíg érvényben voltak, legalább hivatkozni lehetett rájuk. Ekkortól kedve még nyíltabbá vált a jogfosztás az ipari üzemekben, a pártalapszervezetekben, az oktatásügy és minden más területen. A magyar kulturális intézmények, iskolák leépítése szintén drámai módon felgyorsult.

Sajnos, e tendencia csak a legutóbbi időben riadóztatta a hazai közvéleményt, amikor a romániai magyar kulturális élet ellehetetlenült, amikor sok ezer erdélyi menekültnek vált lakhatatlanná a szülőföldje, s amikor a tárgyi kultúra és környezet is közvetlen veszélybe került.

A településrendezési kampány napirendre tűzése azt a célt szolgálja, hogy újra működésbe hozza a kormány propagandagépezetét, s a népet egy újabb „heroikus” feladatra mozgósítsa.

A nemzetközi és magyar tiltakozás váratlanul érte a román vezetést. Ezt nem kalkulálták bele: a nemzetközi közvélemény szeme előtt rombolni is nehezebb, mint szép csendben, ahogy az elmúlt évtizedekben tették. Ceaușescu zajos csinnadrattájával nem várt nehézségeket támasztott önmagának: negatív céltáblája lett az egész világ közvéleményének. A gazdasági és morális ellenvetések nem valószínű, hogy meghátráltatják, ám a program végrehajtása elleni tiltakozóhullám meggyorsíthatja bukását, s a romániai belső ellenállást is felerősítheti.

A kampány hivatalos lefújása már csak a diktatúrák tehetetlenségi nyomatéka miatt sem várható. E félelemre hangolt világban a vezetés az emberek bizalmára már régen nem mer „építeni”. Marad, ami eddig: az utasítások kényszerű és felemás végrehajtása. Hogyan is működne valami rendesen, ha egymásnak ellentmondó intézkedések kötik gúzsba? A programmal újabb hadjárat kezdődött a falvakban élő őslakosság ellen, s ez nyilvánvaló öngól az amúgy is tönkrement román gazdaságnak. A termelési kedv teljes felszámolása a tervutasításos önkény megsemmisítő győzelme a gazdaságosság felett.

Idén tavasszal a falvak beépíthető területét csökkentették, a kívüleső házakat lebontásra ítélték, s a további építési engedélyeket megvonták. Ha semmi más nem történne, a falvakból akkor is magyarányú elvándorlással lehet számolni a közeli jövőben.

A településrendezési terveket – megyei lebontásban – 1988. augusztus 15-ig kellett volna tétélesen nyilvánosságra hozni. Ez nem történt meg.

Eddig „csak” a bizonytalanság és félelem rombolt, s nem a buldózerek. Nincs kizárva mégsem, hogy ez az út újabb Déva-várhoz, újabb élőáldozatokhoz vezet. Ki képviselheti érdekeinket önmagunk helyett? Szólnunk kell: másokért, magunkért egyaránt! Hogy milliókat ne idegenítsenek el szülőföldjüktől, a jövőtlenség ne verjen gyökeret a szívekben!

[*Nóvé Béla – Tóth István Gábor*]

Itthon vagy otthon?

Molnár H. Lajos

Szanáltak

„Azt mondták, *minek dolgoztok annyit*”

(A lakásba két hónapja jöttek, de mintha még ma is költöznének, kevés holmi került végleges – végleges? – helyére. A rengeteg giccses festmény közül csak az egyik szobában „ugrott” néhány a falra, a többi a földön, az ágyon, az asztalon s mindenütt. A nagylépésnyi hosszú és kurta fél karnyújtásnyi széles, éléskamrának elképzelt helyiség falain földtől a plafonig különböző méretű és formájú ecsetek, pemzlik sorakoznak, a tulajdonos szerint ez szerszámainak tizede. A bácsi hetvenkét éves, a néni hatvankettő, meglehetősen feldúlt lelkiállapotban, egymás szavába vágva magyarázzák helyzetüket.)

– Kérem szépen, egy életen keresztül kínlódtam, hogy legyen meg az otthonom... Tágas helyem volt...

– S most ide zsúfoltak, nem férünk...

– Magániparos vagyok, adót fizetek, itt nem tudok dolgozni, nincs helyem... A nyugdíjostálya-hoz is fizetem a nyugdíjalapot, mert tizenhárom évemet nem ismerték el. Én alapítottam a munkakollektíva szövetkezetet harmadmagammal, azt sem ismerték el. Az inaséveimet sem, mert nem volt pontos feljegyzésem. Még két évig kell fizetnem a kétezer lej nyugdíjalapot, s azután kapok ötszáz lej nyugdíjat. Hát hogy legyen ez elég, kérem, amikor itt csak a fogyasztás havi hatszáz lej...

– A víz, a villany és a gáz... az uram el akarta magát pusztítani...

– Mit szívem?

– Mondom, el akartad magad pusztítani.

– Bizony... Műhelyünk volt, tágas helyünk...

– Nem szabad így...

– Kérem, itt se pince nincs, se kamra nincs, nekem négy-öt méteres létráim vannak, novemberben végeztem egy falusi templom festését, ott kellett hagynom három nagy létrámat, mert hirtelen híre jött, hogy bontanak... Hát meg kell hogy bolonduljon az ember. Öreg létemre... Én ezzel el is végeztem a mondókámat.

– Elég is!

– Tessék, szívem?

– Elég is! Ezt mondtad nekik is.

– Én negyvenhétől fizetem az adót az iparért. Eleinte évente kilencezret, most vagy kétezerháromszázat. Szobafestő és képfestő vagyok, tessék megnézni, milyen gyönyörűek...

– Még Bukarestbe is küldtünk belőlük, nagyon vették.

– Volt ott, kérem, két szoba összkomfort, előszoba, fürdőszoba, spájz, műhely, nagy udvar...

– ... gyümölcsfák...

– Ötvenháromtól laktunk ott, új ház volt, akkor építettem. Most bontják...

– Tessék majd megnézni, még látszik, hogy milyen szobáink voltak ott. És milyen festés!...

– Hogy mondod szívem?

– Milyen festés volt!

– S nagy kapubejárat! Áh... Itt még a záruk sem találunk. A parkettet ötezerért akarták lerakni, leraktam én.

– Ha a férjem nem értene hozzá...

– Nincs víz, nincs meleg.

– Minden este melegítem a téglát, dugom be az ágyba...

– Mit szívem?

– A téglát az ágyba!

– Honnan hozta Margitka a vizet?

– A dombtetőről.

– Este hozol te is, jó?

– Fiam, én nem megyek! Annyit cipeltem, már teljesen kivagyok...

– Akkor hogy főzök?

– Együnk szárazat.

– Mit csináljunk? Tetszik látni?...

– Gondoltam, öregségemre megfestek egy-egy képet s eladom. Mit csináljak majd azal az ötszáz lejjel... A mesterem a tavaly még élt, elvittem tanúskodni, neki sem akarták elfogadni az éveimet. Az a szövetkezet két és fél évig működött, aztán felbomlott, azt mondták, akinek kell, visszaadják az iparendélyét. Azóta fizetem az ipart. És azt a két és fél évet sem ismerik el...

– Nem tudjuk, mi lesz, sok az a hatszáz lej fogyasztás, hallottam a szomszédoktól, hogy ők is sokallják, cserélni akarnak más lakónegyedbe, máshol sokkal olcsóbb...

– Hatvanötezer lej kártérítést kaptunk, megért a házam kétszázszezret. S meg kell hogy legyünk elégedve...

– Amíg tart a pénzből, fizetjük a házbért s a számlákat, utána...

– Tessék, szívem?

– Itt takarékoskodni nem lehet. A gyerekeink segítségére sem számíthatunk, a leányom is éppen válik. Még mi segítettük őket, amíg ott laktunk...

– Egy hónappal a költözés előtt tudtuk meg.

– Mondták azelőtt is.

– Mondták-mondták, szívem, de nem hittük el. Azt is mondták, hogy ott nem lesz bontás. Annyi mindenünket elloptak a bontáskor, tyúkketrecet, faanyagot, létrákat, a vastalicskát, az öntözőt...

– ...abroszt, tükröt...

– ...s nem tudjuk, mi mindent. Nem lehettünk egyszerre ott is, itt is. A műhelyemről letörték a lakatot, mit tudom én, onnan is miket loptak el...

– Majd amikor keressük, kiderül.

– Mi, szívem?

– Majd amikor keressük...

– Azt már kereshetjük... a feleségem olyan kövér nő volt, né, hogy lefogyott... Én nyolcvanöt kiló voltam, most hetven ha vagyok. Hat centivel húztam össze a nadrágszíjamat, éppen mutattam a feleségemnek.

– Mi egész életünkben spóroltunk, mi nem jártuk a vendéglőt. A szomszédaink irigykedtek, amikor látták, milyen szép házat építünk, vasárnap is csináltuk. Azt mondták, minek dolgoztok annyit...

– Hát tényleg, hogy minek... Hétéves koromtól kínlódom, s most meg vagyok zavarva... A nagy ebédlőasztalom nem fért be ide, ahol hagytam, ott veri az eső.... A gyönyörű fürdőkádamat a bontásvezető főnök vette meg, az ajtókat, az ablakokat...

– Alig várták, hogy eljőjjünk, szedtek s hordtak el mindent.

– Most már itt vagyunk...

– Hetekig ott sem voltunk s itt se, nem tudtunk aludni, azt sem tudtuk, hol vagyunk. Meg voltunk zavarva.

– Hogy mondd, szívem?

– ...

(In: Változó valóság. Szociográfiai tanulmányok, Kolozsvár, 1984.)

100 MUEART CLEJ NAPODA CAET II 40 PLE STAS 2010-01	PREȚUL LEC: 2,18
---	------------------

Vámmentet útijegyzet

„Egy kis séta...”

– Oradea, 1988 augusztusa –

A június 27-i budapesti tüntetés után mintha lezárult volna a sorompó a magyar-román határon...

Bár az elszántabbak pár nap múlva mégis útnak indultak – s az utóbbi két-három hónap tanúsága szerint könnyebben átjutottak, mint valaha; vélhetően mert a román fináncokat is érzékenyen érintené, ha a magyar turistáktól beszédhető „magánvám” végképp elmaradna – a román hatóságok önkényeskedése, egynémely riasztó tette sajnos jó néhány rokont, barátot azóta is itthon marasztalt. Tudatom pedig, hogy aki menne, mehet nyugodtan – feltéve persze, ha a neve nem szerepel a kitiltó listán... Bár Isten tudja, ez egyszer talán még az is megpróbálhatja! Mostanság annyi érdemdús és szóra sem érdemes hazánkfia kérkedik többéves, sőt évtizedes romániai priuszával, hogy ha mind igaz volna, a román határőröknek lexikonvastag kötetekkel kéne fel-alá járkálnia. (Ezzel szemben többnyire csak egy jegyzetfüzettel járnak, mely valószínűleg az utóbbi egy-két év menekültjeivel van tele, s amelyet sok esetben szórakozottan elő se vesznek.)

A határ persze létezik változatlan – de ugyanígy létezik az utasok és fináncok közötti cinkosság, léha kelet-európai fraternizálás is. A velünk utazó lengyelek vígan paroláznak a román határszervekkel, s óráikat mutogatván harsányan nevetve hányják a szemükre, hogy ha tovább piszmognak, lekésik a tengert...

– Mi a probléma? – kérdi egy odalépő román tiszt orrát fontoskodóan feltolva.

– Sokat állunk! – felelik a lengyelek.

– Megyünk, megyünk már.

Szóval: igyekeznek...

Nincs új a Nap alatt. Még Romániában sem – s ez némiképp megnyugtató. Várad ugyanúgy fogad, mint máskor: piszkos, zajos, lepusztultan is méltóságos házaival, utcasa-raival. Mondják ugyan, hogy a váradolászai temetőnek csúnyán nekiestek, sok múlt századi hírességet kitésték belőle, ám ettől, amint látom, az üzletek előtt nem lettek rövidebbek a sorok. Itteni barátaink gyerekeire gondolok, szolidaritásból beállunk hát mi is az egyikbe.

– Útleveleire vehetünk-e cukrot?

– Megszűnt a rendelet. Már nem lehet.

– Hát anélkül?

– Úgy se.

– Édesség helyett be kell érjük egy cukorpótló, fanyar mosollyal, mi se a teába, se a kávéba nem jó. Sebaj, gyerekek, „jól fog” talán a „magyarból való” is.

*

Sétálunk, sétálgatunk... Mindenütt tömeg. Emberek vonulnak csapatosan, néma elszántsággal az aznapi mannára vadászva. Többnyire nyugdíjasok, vakációzó gyerekek.

Beállnak egy sorba, s ha végre megvan a zsákmány, sietve odaállnak egy másik végére. Útlevelünk, bár édes a szívünknek, mint az imént kitetszett, cukorra sajnos nem konvertálható. Sétálunk hát, s hogy ráérős érdektelenségünk ne szúrjon szemet, letelepszünk egy padra.

Uram fia, kis híján rád léptem! Lábaimnál egy ember elnyújtózva – nem a fűben, nem a padon, odalenn hever a jó meleg porban. Alszik, mélyen, öntudatlan; szája szélén elfut a nyál. Vánkosa kenyér, két csücske kiér bozontos feje alól...

*

Ez hát a híres kanonoksor, a leeresztett redőnyök, titkolt bűnök és privilégiumok fellegvára. Igazhitű Ady Endre, sírodban, mondd, forogsz-e, lármázik-e még a szíved? S ha megint egyszer húszesztendő váradi tollforgató lehetnél, ugyan melyik kiváltságérődnek esnél szent, ifjú haragvásoddal? Fontold meg jól – lásd, mások is mily régóta fontolgatják! Három napi elzárásnál egész biztos több járna érte. Duna-delta – legkevesebb három évre...

Egy kis séta – ugye, megérte? – kérdi immár egy mai költőtárs, kezét szelíden vállamra téve. Blokkházban lakik, s idehozott minket a székesegyház tövébe, hogy a ritka fákat mutogatva, kibeszélje, ami a lelkét nyomja, s amit ma versbe szedni csak hiábavaló időmúlás volna. De te ezt úgyse érted, ki is várhatná, hogy megértse, derék, igaz Ady Endre?!

Hiszen a századvégi büszke polgárházak, belvárosi bérpaloták is mind értetlen állnak – ki tudja, meddig még? – sorsuk elsikkasztott magyarázatára várva Csak a Körösparti vén fűzfák hajtják fürtös ágaikat szomorú méltósággal és mindent tudással az örvénylő ár fölébe, hommage-ként ama századeleji magyar zseni aláomló fürtjeit idézve.

*

Sétánk végén, magunkat kibeszélve elüldögélünk még egy kicsit az Emke-kávéház kihalt teraszán. Költők, íróársak, egymás közt, s mégis sokadmagunkban, hisz e teraszon bár mások számára láthatatlan, annyi egykor élt, s mai társunk jelen van.

A folyó felől hűvös, alkonyi szél támad, odakinn az utcán megnő a sokaság. Látom, amint a szomszéd asztalnál Nagy László közelebb vonja magához Sütő Andrást, s szelíd, síron túli hangján így szól hozzá:

„Gím-testvérem, árva András,
most kell ám a szívre bandázs!
Csalitodba, csalitomba
mert lopakszik az a barnás
árnyék, ami emberforma.
Még most is lappang, lészen hajrás,
látszik egynek, pedig bandás!”

[Tóth István Gábor]

Kézirat gyanánt

A 11-13. századi templomokról

Erdélyben a 10. században kezdődött a nép keresztény hitre térítése, az ehhez szükséges templomok megépítésével indult a napjainkig folytonos szakrális építészet.

E régió keresztény korszakának első 300 évében a templomok létrehozása volt szinte az egyedüli építőművészeti tevékenység. E korai periódust az jellemzi, hogy az építésztől független szobrászat és festészet még nem létezik; tehát a térbeli művészetek teljességét hordozzák az akkori szakrális műemlékek. A Kárpát-medencében kb. 6-7 ezer keresztény templomot emeltek a 13. század végéig, de ezek közül csak 1100 maradt korunkra a régió viharos történelme következtében. A közös örökség kb. egynegyede, mintegy 250 db 11-13. századi templom Románia nyugati és középső területén található.

A mai román kormány értelmetlen „területrendezési” terve e 250 korai templom 90%-át meg akarja semmisíteni.

(A templomok 3%-a a román, 25%-a a német és 72 %-a a magyar nép pótolhatatlan történelmi emléke.)

Az ún „területrendezési” terv Románia területén egy egész történelmi korszakot el akar tüntetni.

Az erdélyi udvarházakról

Az udvarházak a birtokos nemesség vidéki lakhelyei voltak. Nemcsak lakásként, hanem birtokközpontként is szolgáltak. Elhelyezésüket e kettős funkció határozta meg: a lakóigények azt kívánták, hogy szép fekvésű helyen, kellemes környezetben épüljenek fel, a gazdasági érdekek pedig a központi elhelyezés, s a jó megközelíthetőség mellett szóltak.

A legkorábbi, udvarházakat leíró részletes inventáriumok a XVII. századból valók.

Mivel a nemesség döntő hányadát Erdélyben csekély vagyonú kismesek alkották, akiknek életformája sok tekintetben a jobbágyokéhoz közelebb állt, mint önnön, tehetősebb „osztályos társaikéhoz”, így az udvarházak szerényebb típusán erősen nyomot hagyott a népi építkezésmód hatása. Ezek a külsőre is egyszerű építmények többnyire háromosztatúak voltak: a közepén elhelyezkedő pitvarból két oldalt szoba nyílt, belőlük pedig rendszerint kamra.

Az udvarházak igényesebben épült kisebbik részénél a kastélyépítészet hatása érvényesült. Ezek jellegzetes alaprajzi formája az iménti szerényebb változat kiterjesztése: a központi nagyteremből két-két lakószoba nyílt jobbra és balra. Erdélyszerte előszeretettel alkalmazták a ház előtt futó tornácot, melyet középpütt gyakran előre is ugrattak. E kiugrók szarvazott, vitorlás fedele a gombos, vagy szarvasagancsos magas tetővel együtt mozgalmas tömeghatást kölcsönzött az amúgy nem túl terjedelmes épületegységnek. (Lásd Kós Károly rajzait, az udvarházépületek ihlette tervezéseit!)

Az építőanyag az igényeknek és a környékbeli lehetőségeknek megfelelően igen változatos volt: tapasztott sövényfonat, vályog, borona, téglá, kő egyaránt fellelhető a különböző udvarház típusokban.

Külön kiemelés érdemel, hogy a XVII. században még Erdélyszerte létező jellegzetes udvarházbejáratok: a kétosztatú, díszesen faragott kaputípus tekinthető a későbbiekben általánosan elterjedt székelykapu őséneke. Ez, mint ma is, két részből állott: a két-szárnyas nagykapuból, s a mellette nyíló gyalogajtóból, melyeket általában galambdúc és zsindegy fedett, festett és faragott minták, feliratok díszítettek.

Mivel egy-egy faluban (a birtokos nemesség számának megfelelően) több udvarház épült, így azok száma ma is több százra tehető. Sajnos a jelenlegi műemléki állapotokat tükröző részletes leírás és nyilvántartás – tudomásunk szerint legalábbis – nincs róluk.

Dr. Gyurkó János

IMAGI DE MUNICIPIULII SI COMUNA

CARTEA FILIE STAS 2019-01

PREȚUL 1814,00

HUNYADI JÁNOS ÉS A HOLLÓ

Egy szakértői jelentés

Bevezetéképpen szeretnénk néhány szempontot felvetni a már világszerte „bulldózer politika”-ként ismert tervek értékeléséhez.

Első megjegyzésünk az, hogy ezt is, mint mindent, a saját kontextusában kell megpróbálni értelmezni. A sajátos kontextus esetünkben a romániai sztálini típusú totalitarizmus rendszere. Az ilyen rendszerben a közhatalmat monopolizáló koalíciós jellegű vagy monolit csoport (romániai hivatalos megnevezéssel: a párt- és állami vezetőség) abban az ideológiai kényszerben él, hogy szüntelenül a „nép”-et boldogító grandiózus programokat hirdessen meg. Mivel ezek a programok a társadalom életét szabályozó törvények közül kizárólag a monolit hatalom logikájára vannak tekintettel, az „eredmények” mindig távol esnek a meghirdetett céloktól. Az eredeti elvek és az eredmények harmonizálása a rendszer szerves szükségletét képező sikerkényszer hatására aztán újabb és a korábinál is nagyobb igényű tervek megfogalmazásában történik meg. Ilyen – már korábban is megpendített, de csak az elmúlt évben (1987) aktualizált program a településrendezési kampány is, amely a földi paradicsom – az egységes román dolgozó nép – állapotának gyorsított elérését ígéri Románia ma még több tekintetben nem egységes társadalma és népei számára.

Az elképzelés szürrealista jellege tehát nyilvánvaló. Radikális végrehajtásának megkezdése az érintett lakosság létfeltételeinek teljes felszámolását jelentené, országos „megvalósítása valamiféle fordított Pol-Pot-i akcióként, a falusi lakosságot kényszeríténé városokba” – Románia egész lakosságát ítélné halálra. Ebből következik, hogy a falusi települések szisztematizálása, azaz nagy részüknek felszámolása mind a helyi lakosság, mind a helyi nomenklatura – ide értendő a megyei vezetőség is – kemény, elszabotáló jellegű ellenállásba ütközik, hiszen a falvak megszűnése a vidéket kiszipolyozó bürokrácia legnagyobb részét is megfosztja létalapjaitól.

Azok a tervezetek tehát, amelyek a román sajtóban napvilágot látnak, nem sokban különböznek a mezőgazdasági és ipari tervjelentésektől, amelyek azt hivatottak bizonyítani, hogy minden az államfő értékes útmutatásai jegyében folyik és mindenki ütemesen dolgozik a nagy célok megvalósításán. (Amint az 1987. június 5-i Kolozs megyei újságcikkből kiderül, ott már a múlt év októberére operatív tervek elkészülését helyezték kilátásba, legutóbb viszont 1988. augusztus 15-ét jelölték meg az egyáltalán szöbáhozandó települések lajstromának összeállítására ... és az ügy ilyenformán halad tovább.)

A településrendezési koncepció kialakítói – nyilvánvalóan a román vezetőség legszűkebb köre – ezúttal túllóttek a célon: elképzeléseik az adott politikai rendszeren belüli cselekvési lehetőségeket is meghaladják, európai viszonyok között szélsőségesen embertelen következményeik pedig a nemzetközi kapcsolatok rendszerének mai közegében elviselhetetlenek bizonyultak.

Mi az, amire ezek után számítani lehet? A koncepcióhoz a bukaresti kormányzat szakokban ragaszkodni fog, a gyakorlatban meghátrál, és az új helyzetet megmagyarázza. Ennek előjeleként értékelhetjük Ceaușescu aradi kijelentését, amely szerint az általa meglátogatott helyeken a településrendezést kellő körütekintéssel és a kulturális emlékek megtartásával kell végrehajtani. A maximális programtól tehát minden valószínűség szerint le kell mondani, a minimális program azonban marad. Ameddig folytatódik

az eddigi gazdaságpolitika, az erőltetett iparosítás programja, addig folytatódik a városok mesterséges – valódi polgárosodás nélküli – felduzzasztása, építészeti emlékeinek rombolása, más településrészeinek, kertvárosainak önkényes felszámolása, Erdélyben a városok nemzetiségi karakterének erőszakos megváltoztatása, a magyarság arányszámának további visszaszorítása. Kísérletek fognak történni településfejlesztés címén a jelentősebb magyar falusi települések magyar jellegének megbontására, ebben elsősorban a kalotaszegi és más közép-erdélyi települések, vagyis a szórványmagyarság még meglévő központjai vannak a legnagyobb veszélynek kitéve.

Mindezen túl folytatódni fog a nemzetiségi kultúra maradványai teljes felszámolásának programja, a romániai magyarság deklasszálásának politikája, hogy egyszer megvalósulhasson a nagy álom, a homogén nemzetállam. E téren a román kormányzat hatékony eszközök birtokában van, és ha nem is hisszük, hogy végső célját valaha is elérheti, ez a jövőkép is betegesen túlfeszített, azt tudjuk, hogy e politika folytatása egyre távolabb taszítja Románia népeit természetes közegüktől, az európai népek közösségétől, megnyomorítva a mai és ki tudja még hány következő generáció életét.

A jelenlegi helyzet:

Az erdélyi városokban számos helyen megindult és máris szinte jóvátehetetlen károkat okozott a városképekben az ún. szisztematizáció. Bizonyos mozgás már ez irányban évek óta történt, s most már látható, hogy ezek az előzmények fokozatosan a történeti városok felszámolásának szerves részei. Leginkább Kolozsvár mutat e tekintetben tanulságos példát. Először rideg lakótelepekkel vették körül a történeti városmagot (Györgyfalvi, Donát úti, Monostor úti, Honvéd utcai, Csillagvizsgáló úti telepek). Majd megkezdődtek a rendkívül előnytelen középület építések a Belvárosban (Dózsa Gy. út, Karolina tér és környéke, Farkas utca, Bethlen utca). Mind több helyen harapnak be a belváros testébe. A tendencia ma már világos. A középkori eredetű, neogót Szentpéteri templomot barokk kapuzatépítményével és Mária-oszlopával az újonnan épített Honvéd utcai lakótelep érdekében helyéből elmozdítják és az új utcavonalba kényszerítik a városfejlesztési terv szerint. Azonos jelenségek tapasztalhatók más városokban is. Nagyszébenben lebontották a déli városfal vonalába eső hatalmas 1800 körüli kaszárnyát. Ez évben megkezdték a vasútállomás felől a történeti városmag keleti szélének nagyarányú bontását a középkori Orsolya templomig és a legrégebbi középkori utca e vonalba eső területeit. Segesváron az alsóváros főutcáját bontják. Az utca legrégebbi, hegyen épült városrész alsó széle. Marosvásárhelyen az új színház és a hozzá csatlakozó új lakóépületek érvényesülése érdekében lebontották a ferencesek főtéri barokk templomát (tornya még áll) s ezáltal érzékenyen megbontották a település jellegzetes piacutcáját. Sepsiszentgyörgy és Csíkszereda belvárosát teljesen elárasztották az új, jellegtelen, magas lakóépületekkel. Abrudbányán bontják a település piacterének épületeit, hogy helyet adjanak az új blokk-lakóépületeknek. Áldozatul esik a használaton kívüli barokk unitárius templom is. Bánffyhunyadon a középkori ref. templomot teljesen körülépítik új 3-4 emeletes házakkal, a kalotaszegi jellegzetes települést eredetiségéből végképp kivetkőztetve.

Nagyváradon dózerrel számolták fel az ún. Olaszi temetőt számos múlt századi síremlékével együtt. E jelenségek már önmagukban is mutatják, mire fognak jutni

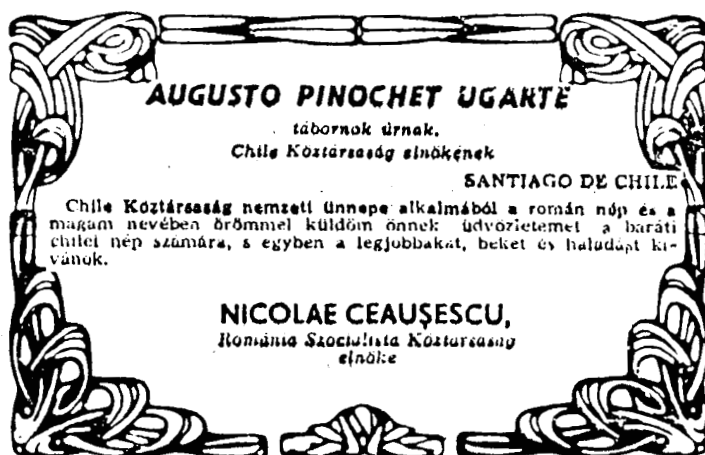
az erdélyi városok nem is olyan sokára. De arra is figyelmeztetnek, hogy a falvak szisztematizálására irányuló terv is komoly veszélyt jelent.

Maga a terv egészen elképesztő. Kőrösfő település fejlesztését például a következőképpen vázolták az illetékesek a község lakossága számára:

A falu magját kijelölik. Mindent, ami azon kívül van, akár elszórtan, akár utcáskorban lebontatnak a tulajdonossal. A faluhoz legközelebb első három községet (Sánasár magyar, Nyárszó vegyes, Nádas román lakosságú) lebontják, hogy a mezőgazdasági terület növekedhessen. A lakosság a kőrösfői hajléktalanná vált családokkal együtt a falumag köré épített 2-3 emeletes blokkokban kap lakást. Hogy e művelet szervezése hogyan fog menni, hogy milyen társadalmi, gazdasági következményei lesznek, hogy milyen kulturális kárral fog az egész járni – minderről sem a megyei tanács határozatában, sem az ismertetett tervben semmi nincs. És mi lesz az emberi jogokkal, a településszerkezettel, a kulturális emlékekkel, a faluképpel, a tájjal, a Helsinkiben Románia által is aláírt elvekkel?!

Mondhatná valaki, hogy az országos méretekre előirányzott tervet sokféle ok következtében úgysem lehet végrehajtani. Ebben sok igazság van. De a terv részleges vagy csekély méretű megvalósítása is roppant és jövőtehetetlen károkat okoz, és szöges ellentétben áll az egész művelt világon elfogadott településfejlesztési elvekkel is, gyakorlattal is, mindezeket pedig épp ez évben fogja elfogadni az ICOMOS* közgyűlése. És Románia, ahol ugyan már 10 éve nincs műemlékvédelem, szintén tagja az ICOMOS-nak. De ha még semmi sem történik a falvakban, ez a teljesen bizonytalan helyzet olyan lelki megterhelést jelent már most is a lakosoknak, amit az egyéb megpróbáltatások mellett aligha lesz képes elviselni.

[Gyurkó János]

*Az UNESCO keretén belül működő nemzetközi műemlékvédelmi szervezet (a Szerk.).

Dénes Gyula [Entz Géza]

Erdély – külföldről nézve

Mind a magyar diplomácia, mind a – hazai és külföldi – magyar történészek, újságírók, politológusok hatalmas sikereket értek el Erdély, illetve Románia kérdésének felvetésében. A kérdésfelvetés – az emberi jogok helyzete Romániában, a magyar és más nemzeti kisebbségek állapota, a romániai sajtópropaganda s az igazság viszonya – sikeres volt, eredménnyel járt, köztudottá lett Nyugat-Európában és Észak-Amerikában egyaránt. Illetve....

A Trianoni Szerződést annak idején, 1920-ban úgy kötötték meg, hogy azok a politikusok, a nagyhatalmak képviselői, akik kimondták fölöttünk, magyarok fölött az ítéletet, valójában szinte semmit sem tudtak a Kárpát-medence etnikai, földrajzi, gazdasági, vallási és kulturális viszonyairól. A háborút elvesztettük, a csehek, románok, szerbek megnyerték, a francia és olasz politika pedig Masaryk, Pásic, Brătianu igényeit teljesítette. A döntésnek semmi köze nem volt az igazságossághoz, humánusához, önrendelkezési és egyéb elvekhez, vagy netán a demokráciához! Kizárólag a politikai és katonai erő számított, a nyers erő!

Az 1960-70-es években Románia, Ceaușescu Romániája volt a nyugati újságírás számára a kelet-európai mintaország, hiszen nem vett részt a Csehszlovákia elleni invázióban, nem szakította meg diplomáciai kapcsolatait Izraellel, elment a Los Angeles-i olimpiára, „független” külpolitikai vonalat követett, stb. Az ország belső viszonyai, az egyre sötétebb diktatúra, a gazdasági csőd – amely nem mostanában kezdődött, hanem a hetvenes évek közepe táján – a nyugati közvéleményt nem érdekelte. Kellott egy „keleti mintaország”, s erre akkor Romániát szemelték ki. (Ma ez a szerep Magyarországnak jut.)

Az 1980-as évek elejétől – nem kis mértékben a független magyar értelmiségi körök fáradozásának eredményeként – a nyugati sajtó kezdett kritikusabb hangon írni Romániáról, egyre több lett a bíráló, majd gúnyolódó újságcikk, s mára már eljutottunk oda, hogy az erdélyi kisebbségek kérdése is általánosan tárgyalt kérdés.

De nehogy elbizzuk magunkat! Erdély, Románia, a magyarok és nem magyarok sorsa – újságtéma, hírlaptéma, információ, amiért az újságolvasó fizet. Ettől léteznek a lapok! A romániai helyzet nem a legfontosabb témája a lapoknak, csak egy a sok tucat közül, Irán-Irak, Dél-Afrika, Gorbacsov, Nicaragua, Libanon, a Szolidaritás stb. mellett szerepel, s csakis annyit, amennyire a lapoknak s a lapokat mozgató politikai köröknek szükségük van. Erdélyről, Romániáról, Kelet-Európáról, Közép-Európáról a nyugati ún. átlagember szinte semmit sem tud. Csak a felszín súrolja néha, s nincs esélye a mélyebb ismeretek megszerzésére, mert az újságírók is csak a többi újságból tájékozódnak, vagyis a közhelyek, tévedések, hibás értelmezések – „körbejárnak”.

Mindazoknak, akik Erdély, Románia, a kisebbségi magyarság, vagy egyáltalán Közép-Európa sorsával foglalkoznak, tudniuk kell, hogy a mai nyugati politikát éppúgy az érdekek mozgatják, mint annak idején azokat a hatalmakat, amelyek a trianoni szerződést ránk kényszerítették.

Nagyon szépen kimutatható ez az Egyesült Államok politikájának változásában. Az 1970-es években Románia a „legkedveltebb” kelet-európai országa volt az amerikai

sajtónak és politikának. Minden olyan jelzés, amely az emberi jogok megsértésére vonatkozott, „süket fülekre” talált. Amikor az ország gazdasági csődbe jutott, s az adósságait – a teljes belső megnyomorodás árán – Ceaușescu kifizette, vagyis megszűnt az a pénzügyi-politikai eszköz, amellyel az amerikai politika befolyásolni tudta a román politikát, akkor a sajtó „rárohant” a diktatúrára, a kongresszus pedig „kitagadta”.

De nekünk, magyaroknak, tudnunk kell, hogy ezt a fordulót követi majd a következő, és fennáll annak a veszélye, hogy – erősödő ellentétes érdekek esetén, például egy Ceaușescu utáni, csak egy kissé is „reformistább” román rendszer – már hatalmas nyugati szimpátiára tehet majd szert anélkül, hogy – például – az erdélyi magyarok helyzete egy fikarcnyit is javulna. Ha Romániában megnyílnak a kapuk a nyugati tőke előtt, ha a román vezetés is rátér a magyar-típusú reformok útjára – és miért ne térne rá egy új vezetés –, akkor az emberi jogok, kisebbségi jogok stb. kérdése gyorsan leszorulhat a nyugati lapok második, harmadik, sőt tizedik oldaláról is, s helyette jön majd a felszínes dicséretetek, megalapozatlan prognózisok és olcsó közhelyek áradata – a reformokat végrehajtó Romániáról.

Ebben a játszmában a legfontosabb összetevő a gazdasági érdek, melyet minden nyugati ország politikája kiszolgál. Ha Magyarország gazdaságilag erős, nyitott, mind az áru-, mind a tőkepiac számára „kívánatos” ország lesz, akkor érvényesítheti érdekeit a romániai magyarok kérdésében. Ha Románia egyszer többet tud majd kínálni, akkor „lekörözhet” bennünket.

S e kérdéskörnek van még egy másik mozzanata: a sajtó. A nyugati lapok jelentős része politikai-pénzügyi körök érdekeit szolgálja, de sokkal ravaszabb módon, mint a kelet-európai országokban. A sajtó szabadsága a sajtó sokszínűsége által biztosítatik. A „nyugati sajtóban” úgy lehet pozitív szereplőként sokáig megmaradni, hogy érdekeltté tesszük a sajtóköröket és a sajtó mögötti köröket egyaránt. Igaz, hiteles információk biztosítása által érdekeltté tesszük a sajtót a velünk való kapcsolattartásban, gazdasági kapcsolatainkkal pedig a gazdasági köröket érdekeink védelmében.

De mindez már nem végezhető el amatőr ellenzéki szinten, ehhez belső és külső nemzeti érdekeinket képviselő és érvényesítő politikára van szükség. Vajon mikor lesz nálunk ilyen?

Kiemelés tőlünk

Nicolae Ceaușescu Románia elnöke társadalompolitikai gondolkodásából

– Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1979 –

Terület- és helységrendezés

Ami a helységrendezési törvényt illeti, ennek célja, elég nagy késéssel – ezt az önkritika szellemében is kell mondanom – törvényerőre emelni a kongresszus és az Országos Konferencia határozatait. Tulajdonképpen a törvény az 1967. évi Országos Konferencia határozatait emeli törvényerőre, mert már akkor leszögeztük a törvény elveit és feladatait, valamint a szisztematizálási intézkedéseket. Eltelt 7 év – sok időt veszítettünk, amely alatt számos jó dolgot megvalósíthattunk volna. Ezért most teljes határozottsággal kell cselekednünk a hazánk városai és falvai rendezésére vonatkozó törvény előírásainak megvalósításáért. Határozottan véget kell vetni az anarchiának a helységek, a társadalmi – ipari és mezőgazdasági – létesítmények telepítésében. Vessünk véget a földpazarlásnak, hiszen, amint nemegyszer hangsúlyoztam, a föld az egész nép nemzeti vagyona, függetlenül tulajdonformájától, és mint ilyent kell kezelnünk. Határozottan hozzá kell látnunk a városterületek leszűkítéséhez, tiltsunk meg mindennemű építkezést a körülhatárolandó övezetekon kívül, és fokozatosan gondoskodjunk a rajtuk kívül levő lakóházak lebontásáról. Ezt a folyamatot 15-20 éven belül kívánjuk megvalósítani. Az azonnali teendő a körülhatárolás és az építkezés betiltása a körülhatárolt területeken kívül. Fel kell adnunk egyes műépítések és építők, néhány, a településrendezés terén dolgozó elvtárs nézeteit, amelyek földpazarlással járnak. Fejlett országok, olyanok, ahol az egy lakosra jutó földterület néhányszor nagyobb mint Romániában, a sűrű beépítés módzatait alkalmazzák. Valamennyiünknek megfelelőképpen kell értelmeznünk ezt a problémát! E probléma városon és falun egyaránt fennáll. (1974)

A törvényben javasolt új városi központok létrehozása, a községek általános szisztematizálása, gazdasági és társadalmi felemelésük alapvető változásokat idéz elő a falu, a parasztság, az egész ország dolgozói életében. E célkitűzések elérése, ami kétségtelenül nem fog néhány év alatt megvalósulni, hanem néhány ötéves terv alatt, 15-20 év alatt, társadalmunk lényeges problémája. (1974)

Mint ismeretes, az 1972-es Országos Konferencia kidolgozta a városi és falusi települések rendezési irányelveit és ezzel egy rendkívüli fontosságú, egységes felfogású és hosszú időszakra terjedő folyamatot indított el országunk szocialista építésében. (1976)

A községek rendezésénél arra törekszünk, hogy csökkentsük a falvak számát, hogy gazdasági, műszaki-községgazdálkodási, egészségügyi, kulturális és kereskedelmi ellátottság szempontjából egyaránt erőteljes központokat építsünk ki és a fejlődőképes

községekbe és falvakba összpontosítsuk a legfontosabb gazdasági és társadalmi tevékenységeket. (1976)

Igen fontos szerep hárul a municípiumi, városi és községi néptanácsokra a településrendezési program megvalósításában. Nyíltan meg kell mondanunk, hogy eddig ilyen irányban igen kevés történt falvakon. De igaz, a kezdet jó. Egyes helységekben jó néhány fontos munkát elvégeztek, de a legtöbb községben és faluban még akadozva halad a munka, nem lépnek fel határozottan a településrendezés gyakorlati végrehajtásáért, a települések összevonásáért, a rendezési vázlatok és makettek szerinti új épületek megvalósításáért. (1978)

1980-ig véglegesíteniünk kell annak a 300-350 községnek a makettjét, amelyet 1990-ig agrár-ipari várossá fejlesztünk. Ugyanakkor legyen gondunk minden község rendezési tervének és makettjének biztosítására, hogy minden építkezésre új alapon kerüljön sor, tekintetbe véve az urbanizáció követelményeit és annak a szükségességét, hogy végül is valamennyi falusi település agrár-ipari várossá fejlődjék. (1978)

Hangsúlyozom ezt, hogy értsük meg: nem kell felső határnak tekinteni azt a számot, hogy 1990-ig 300-350 községet fejlesztünk agrár-ipari várossá. Tulajdonképpen egyidejűleg kell foglalkoznunk minden községgel; a gazdasági-társadalmi fejlesztés terén és a többi területen valamennyi tekintetben haladjunk azonos irányban. Kétségtelenül, jó néhány polgármester és sok falusi lakos kel majd versenyre az említett 300-350 községgel, s akarja elérni, hogy 1990-ig az ő települése is agrár-ipari város legyen. (1978)

A következő ötéves terv során [1976-1980. között – a Szerk.] megkezdjük a területrendezéssel, a város- és falurendezéssel kapcsolatos előirányzatok gyakorlati kivitelezését. Intézkednünk kell, hogy legalább 100 községközpont a korszerűsödés útjára lépjen, s mezőgazdasági vagy agrár-ipari kisvárossá alakuljon át. (1974)

Az 1976-1980-as ötéves tervben – a jelenlegi városok s különösen az elmaradt városok fejlesztésével párhuzamosan – megkezdjük 120 községközpont – tehát minden megyében 2-4 település – folyamatos átalakítását kis mezővárossá vagy agrár-ipari várossá. A párt programja előirányzatainak megfelelően távlatilag 300-400 új városi központot kell létrehozunk. (1976)

Pártunk általános életszínvonalemelési programjának megfelelően 1980-ig újabb 250.000-300.000 lakás épül falun. Mint tudják, nemrégiben a Politikai Végrehajtó Bizottság elhatározta, hogy egyes falvak, amelyek az 1907-es parasztfelkelés színhelyei voltak, támogatásban részesülnek, hogy rövid időn belül virágzó gazdasági és társadalmi életű városközpontokká váljanak: erre a célra csaknem félmilliárd lejes pótlólagos beruházást állapítottak meg. Ez újabb megnyilvánulása hódolatunknak mindazok iránt, akik évszázadokon át az ország függetlenségéért vívott harc nehezét viselték; azok iránt, akik súlyos áldozatokat hoztak 1907-ben. Ezzel is tisztelgünk azok emléke előtt, akik életüket áldozták az ország jövőjéért, boldogságáért és függetlenségéért. 1990-ig 300 község agrár-ipari várossá alakul át. Ugyanakkor az összes szövetkezeti központok mintaközségekké válnak. (1977)

A napokban megtartott tanácskozás keretében megvitatták a városok és falvak rendezésének kérdéseit, valamint a néptanácsok tevékenységének kérdéseit is, mindenekelőtt a helyi ipar fejlesztésével kapcsolatosan. Mint ismeretes, egész sor intézkedést állapítottak meg az út- és utcahálózattal, valamint a városok és falusi települések rendezésével kapcsolatosan. Ha városon ennek megvalósítása érdekében már történtek lépések és feljegyezhetünk egyes jó eredményeket – bár itt is sok még a tennivaló, hogy eleget tegyünk a törvénybe foglalt előírásoknak –, a falusi településekben, falvakon és községekben alig az elején tartunk. Nem minden megye fejezte be a községek és falvak rendezési tervvázlatának kidolgozását. Sok esetben még anarchikusan építkeznek. Nem tértek rá határozottan a városi jellegű agráripari településekkel, az épületek magasságával és területi elhelyezésével kapcsolatos előírányzatok alkalmazására. Szükséges határozottan dolgozni azért, hogy a törvény minden előírását megvalósítsuk. Nem engedhető meg, hogy tovább éljenek a régi állapotok! Minden községi néptanács, városi néptanács és megyei néptanács a lehető legszilárdabban tevékenykedjen a törvény tiszteletben tartásáért a rendezési tervek megvalósítása terén. (1976)

IMPERATOR TRAJAN

GAZDASÁGI
TUDOMÁNYOK

GAZDASÁGI TUDOMÁNYOK ÉS SZOCIOLÓGIA 2019 - 01

PREȚUL LEI 450

TRAIANUS CAESAR

Településfejlesztés vagy rombolás? (Szemelvények a román nyelvű sajtóból: 1987. június 20.–1988. július 8.)

1987. június 20. (România Liberă)

Legalább kétszintes tömbházak építését irányozza elő a „városi központokká nyilvánítandó” községek és községközpontok területén a Kolozs megyei Néptanács. Az előirányzat tizenkét községközpontra vonatkozik. További 135 falut ugyancsak „fejlesztteni” fognak. Tervük szerint a jelenleg 734 882 lakosú megye lélekszáma a századfordulóra 890 100 főre emelkedik. Még az idén 280 tömbház-lakás átadását tervezik a 8000 lakosú Apahida községben, s „ezáltal újabb 7 hektár termőföldet nyernek vissza”. Mint írják: „30 hektárt nyernek ugyanígy Mihai Viteazul” (Szentmihályfalva) községben.

1987. IV. negyedév (Monumentele istorice și de artă 1987/1.)

Nemcsak a városok és az ipartörténeti emlékek, de a falvak építészeti sajátosságait is veszélyeztetve látja Mihaela Badea. Javasolja, hogy mind az állami levéltár megyei fiókjainál, mind a megyei építészeti tervezőintézeteknél megőrzésre kerüljön legalább a települések építészeti dokumentációjának egy-egy példánya. Javaslatát a falvak örök eltűnésének, nyomatlanná válásának „elkerülése” értelmében teszi.

1987. IV. negyedév (Arhitectura)

Teodor Raciú felelt azon építészeti terv kivitelezéséért, amelynek alapján lerombolták a régi Kolozsvárnak a mostani Brassai utca, Lenin körút és Joliot-Curie utca közötti részét, hogy – a közzétett tervek alapján – e területen egy mamut-tömbházat építsenek fel. (Magyar kertészek lakta hóstáti területről van szó. „Az építmény felépítése érdekében” potom pénzért kisajátították az ottlakók házeit, kertjeit. Létalapjuktól megfosztották és széttelepítették őket. Az érintett hóstátiak közül sokan öngyilkosságot követtek el.)

1988. február 8. (România Liberă)

A Kolozs megyei Gyalu községben udvarok és közintézmények körüli földek kisajátításával 8 hektárt „adtak vissza a mezőgazdaságnak”. A község lakosai az iparban és építőtelepeken is dolgozó földművesek, mintegy 8000 fő, az ide tartozó Hidegszamos faluval együtt.

1988. február 25. (Era socialistă)

Az RKP elméleti lapja szorgalmazza, több „politikus” szakember bevonását a „helységrendezési” tervek készítésébe. Javasolja a kisvárosok és községek fokozott fejlesztésének előirányzását. Jelzi, hogy a „rendezés” keretét az 1968-as megyésítés teremtette meg. A „rendezést” politikai fontosságú, „központosított” tevékenységként említi.

1988. március (Familia)

„Legfőbb 2000 község és 5-6000 falu létezzék” – írja a nagyváradi folyóirat szerkesztőségi vezércikkében. A tervet „ésszerű stratégiának” állítja be, mert az „növeli

a természeti források hasznosítási fokát, elősegíti a munkaerő ésszerű felhasználását, serkenti a mezőgazdaság fejlődését”.

1988. március 14. (*România Liberă*)

A Kolozs megyei Lóna községben „jelenleg különböző épületek nem megfelelőképpen foglalnak el olyan területeket, amelyek visszaadandók a mezőgazdaságnak”.

1988. március 18. (*Contemporanul*)

Dr. Radu O. Maior néprajzi szempontokra hivatkozva cikkében azt állítja, hogy a Duna, valamint a magyar-román országhatár menti síkvidéken valósítható meg a legkönnyebben „a falvak átszervezése”.

1988. május 4. (*Scântea*)

N. Ceașescu előadói beszédében szükségesnek tartja a községek számának néhány százal való csökkentését „összevonásuk révén”. „Ugyanígy szükséges majdnem a felére csökkentenünk a falvak számát, meghatározva azokat, melyek maradnak, valamint nagyságukat. Az összes új építkezés csak e helységekben történjék, hogy megvalósíthassuk a többi falu felszámolását”.

1988. május (*Terra, 1987/4.*)

N. Hillinger resicai tanár Krassó-Szörény megyei „helységrendezését” cikkében történetileg és távlataiban tekinti át:

„Az első helységrendezés itt a XVIII. században zajlott”. A házak átcsoportosításával, helységek átköltöztetésével történt és 97 nyugati, északnyugati helységet érintett a Néra, Duna, Bisztra, Temes és Cserna völgyében, amelyek a határörvidék részét képezték. A XIX. század elején bajorországi telepésekkel alapítottak újabb falvakat. Jelenleg a megyében 308 helység van. Domb- és hegyvidéki 225, síksági 83. Községközpontok száma 68. Az 1985-ös adatok szerint 104 065 lakosú megyeközpontban, Resicán épül egy 60.000 lélekszámúra tervezett lakónegyed. Aninán (14.263 fő) új lakónegyed építését tervezik. Városboksán (21.957 fő) az átépítés folyamatban van. A 18.320 lakost számláló Moldovabányán „1960 óta sok új lakos települt le”.

„Gazdasági-társadalmi központtá, városi jellegűvé fog átalakulni a 3167 fős Nagytopoly és a 3968 lakosú Béganyiresd”. „Esélye van a mezőgazdasági-ipari központtá válására” a következő helységeknél: Zsidovin, Mehádia, Szászabánya, Ruszka, Teregova. A megye városai közül Herkulesfürdő mint üdülőközpont, Karánsebes, Oravica kapcsán nem tesz említést változásokról.

1988. május 7. (*Buletinul Oficial al RSR 1988/28.*)

A RKP KB létrehozta a „Területek és helységek rendezésének Központi Bizottságát”. Elnöke Constantin Dascalescu, a román Minisztertanács elnöke.

1988. május 29. (*Scântea*)

Romeo Dragomirescu, „a Néptanácsok kérdésével foglalkozó bizottság” alelnöke cikkében hangsúlyozza a helyi államhatalmi erők fontosságát a rend és fegyelem megőrzésében, „az ország minden helysége felvirágoztatásának átfogó és összetett folyamatában”.

A falurombolási tervvel kapcsolatban azt írja, hogy „A terveket alávetik az állampolgárok széles körű vitájának, akik tudomásul veszik és jóváhagyják azt, ami az állam részéről a lakosság hozzájárulásával megvalósul”.

1988. május (*Studia Universitatis Babes-Bolyai Geologia-Geografia* 1987/3.)

Vasile Surd a Tisza-völgy helységeit tárgyalja a Visó-völgy és Técsó közötti szakaszon. Itt egy községközpont és a 40.000 lakosú Máramarossziget, valamint 16 falu található. A falvakat „mezőgazdasági- és lakóhely-jellegű” és „lakóhely-hálóhely” jellegűként említi, „ezekben a szolgáltató és az ipari jelleg nem számottevő”. Sejthető, hogy e 16 falu szintén pusztulásra ítéltetett. Bár a kiadvány ezzel kapcsolatos javaslatokat nem közöl, a közlés érezhetően befejezetlen és láthatóan csonka.

1988. június 3. (*Scânteia*)

„Célunk az, hogy csökkentsük a kis helységek számát majdnem 50%-kal” – hangzott el N. Ceaușescunak a szocialista országok mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó KB-titkárai előtt a június 2-án elmondott beszédében. Magyar részről Szabó István, az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagja volt jelen.

1988. június 17. (*Revista economică*)

A „Területrendezési Központ” vezetője, Alexandru Budisteanu építész cikket közöl „A területrendezés és a korszerűsítés – a haza falvainak felvirágzását célzó átfogó hatású folyamat” címmel. Ebben a következő adatok olvashatók:

Falvak száma	Lakosok száma
5673	500 alatt (a falvak 44%-a)
3465	500-1000
2409	1000-2000
1041	2000-4000
303	4000 felett
Össz.: 12.891	

1988. július 2. (*Scânteia*)

Az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottsága a július 1-i ülésen Elena Ceaușescu javasolta, hogy a községekben növeljék a tízosztályos iskolák számát, az „új mezőgazdasági-ipari központokban pedig építsenek fel a meglévők mellett néhány száz középiskolát”. Javaslatát a VB jóváhagyta.

1988. július 8. (*Scânteia*)

A magyar-román határ melletti Érmihályfalva 12.000 lakosú nagyközség. Felépítettek már 25 tömbházat: további 18 tömbház felépítését tervezik.

Mezőgazdasági termelőszövetkezetben 650 fő, a zöldségtermesztő gazdaságban további ezer fő dolgozik. A téész elnöke szerint, a továbbiakban, mezőgazdasági kampányok idején 7-8000 fő fog rendelkezésre állni.

A hivatalos településrendezési tervek adatösszesítése három erdélyi megyére

Megye	Meglévő települések	Pusztulásra ítélt települések	templomok	Egyéb műemlékek	Magyar lakosság %-ban
Maros m.	480	256	149	30	43,7
Hargita m.	230	84	37	7	84,5
Kovászna m.	130	48	51	26	78,0
Összesen	840	388	237	63	—

DECSEBAL SZÓJÁ DÁKOK

CANET 100 FILE STAB 2019 - 01

PREȚUL LEI4.30

DECSEBAL A DÁKOK HŐSE

Kisebbségvédő cikkelyek

(Az európai semleges és elnemkötelezett országok által a bécsi utókonferencián előterjesztett közös zárónyilatkozat-tervezetből)

Az utóbbi hónapokban a hazai sajtóban is mind több szó esik arról, hogy Románia akadályozza az idestova két éve ülésező bécsi Európai Bizottsági és Együttműködési Konferencia – nemzetközileg bevett rövidítéssel: a CSCE – eredményes befejezését, közös zárónyilatkozatának elfogadását. Hogy valójában mi is e huzavona, a makacs román vétó oka, azt idehaza többnyire csak alkalmi kommentárok, kiszivárogtatott kulisszatitkok sejtetik az érdeklődőkkel. Ezen információhiányt szeretnénk pótolni most némiképp egy szerkesztőségünkhöz frissen érkezett diplomáciai munkaokmány idevágó részleteinek közreadásával.

A negyven oldalnyi átfogó tervezet kilenc európai semleges és elnemkötelezett ország (Ausztria, Ciprus, Finnország, Lichtenstein, Málta, San Marino, Svédország, Svájc és Jugoszlávia) delegációi dolgozták ki és terjesztették zárónyilatkozat-javaslatként a konferencia elé Bécsben ez év május 13-án. A semlegesek diplomáciai közvetítő missziója – kiváltképp az utóbbi évek összeurópai találkozóin: Madridban, Stockholmban, Athénban, Velencében, Budapesten és Bernben – mindig is kulcsfontosságú volt; okkal feltételezhető hát, hogy az általuk benyújtott javaslatok egy lehetséges konszenzus alapját, sokban talán végleges, mások által is jóváhagyott megfogalmazását kínálják. A tervezetben rögzített alapelvek és gyakorlati ajánlások a résztvevő országok együttműködésének valamennyi kérdésére kiterjednek, következetes demokratikus és humanitárius normákat képviselnek, s – elfogadásuk esetén – kérnének számon az összes aláíró országon. Kihívás tehát e dokumentum, s nem is csak az esztelen, cezaromán román vezetésnek, ámde emberi jogi, politikai, környezetvédelmi és más követelményei okán ma még egész Kelet-Európa hatalmasainak.

Meglehet persze, hogy bizonyos engedmények fejében végül a keletiek is elfogadják majd, hogy aztán (akár a helsinki és más fontos alapokmányokkal történt) bizalmas anyagként fiókba zárják, kihirdetésével és szövetszerű nyilvánosságra hozatalával nem akarván háborgatni amúgy is háborgó és nyugtalan lelkű alattvalóikat. Már csak ezért is érdemes közvetlen ismereteket szereznünk róla. És még valamiért: Az alábbi szemelvényekből az a figyelemreméltó törekvés olvasható ki, hogy a nemzeti kisebbségek védelmét sok évtizedes mulasztás után végre ismét a nemzetközi jog oltalmába helyezték. Mint ismeretes, az első világháborút követő békeszerződések még tételes jogokat garantáltak az etnikai kisebbségeknek, s azok tiszteletben tartására kötelezték a többségi állam kormányát, mindenkorai vezetését, az esetleges szankciókat a Népszövetségre bízván. Minthogy azonban, a második világháború után Sztálin és Churchill nagyvonalú álláspontja az volt, hogy egy esetleges revíziónak, netán revansháborúnak legcélszerűbb a nemzetiségek teljes és végleges beolvastásával elejét venni, ezért 1945 után Európa sokmillió nemzeti kisebbségeit mindenestül a többségi „állam-nemzet” kényére és önkényére hagyták. E súlyos történelmi mulasztást, amely azóta is tragédiák sorát idézi elő, próbálja egyebek közt most a kilenc semleges és elnemkötelezett ország pótolni, utólag orvosolni beterjesztett javaslataival. (Egyébiránt figyelemre méltó, hogy mindegyikük vegyes etnikumú és hivatalosan is többnyelvű ország!). Ha kisebbségvédelmi ajánlásait – melyek az első világháborút követő nemzetiségi autonómia jogoknál jóval szerényebbek és általánosabbak – mégis elfogadtatnánk, úgy az nem kevesebbet jelentene, mint hogy a jó negyven éve „belügyként” kezelt kisebbségi kérdések végre Európa és a világ közös lelkiismereti gondjává lesznek, és nemzetközi jogi védelmet élveznek.

[Nóvé Béla]

„A résztvevő államok állhatatos erőfeszítéseket fognak tenni annak érdekében, hogy a helsinki és madridi záróokmány nemzeti kisebbségekre vonatkozó előírásait valóra váltsák. Miden szükséges jogi, törvényes és közigazgatási eszközt igénybe vesznek, s ugyanúgy eleget tesznek idevágó nemzetközi kötelezettségeiknek, hogy a területükön élő nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek emberi jogait, alapvető szabadságát védelmezzék és biztosítsák. Ezen személyekkel szemben mindenféle hátrányos megkülönböztetéstől tartózkodni fognak, s hozzájárulnak az emberi és az alapvető szabadságjogokat illető törvényes érdekeik és törekvéseik akadálytalan érvényesítéséhez.

Védelmezik és megteremtik szükséges feltételeit a területükön élő nemzeti kisebbségek önálló etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának. Tiszteletben tartják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek szabad joggyakorlását, s másokkal teljes egyenlőséget biztosítanak számukra.

A résztvevő országok teljes tiszteletben tartják mindenkinek azon jogát,

– hogy az ország határain belül szabadon mozogják, s szabadon válassza meg tartózkodási helyét,

– s hogy szabadon elhagyhasson akármely országot – beleértve a sajátját is, ahová szabadon visszatérhessen bármikor.

A fenti jogok gyakorlása nem eshet semmifajta korlátozás alá, kivéve azon törvényben szabályozott s a nemzetközi egyezményekkel egybehangzó rendelkezéseket, melyek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának, s a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának nem mondanak ellent. A résztvevő országok kötelezettséget vállalnak, hogy e megszorításoknak jogtalan és önkényes alkalmazásától tartózkodni fognak, s azokat oly módon alkalmazzák, hogy e jogok tényleges gyakorlását sérelem nem éri.

Ennek szellemében engedélyezik a már eltávozott, s visszatérni szándékozó személyeknek, hogy biztonsággal megtérhessenek otthonaikba.

A résztvevő országok kezeskednek arról,

– hogy senkit se fognak önkényesen letartóztatni, fogva tartani, avagy száműzni,

– hogy minden fogvatartott vagy bebörtönzött egyénnel emberségesen és természetes emberi méltóságát tiszteletben tartva bánanak,

– hogy betartják az Egyesült Nemzetek a Foglyok Bánásmódját illető Minimális Kötelezettségeiket éppúgy, mint az Egyesült Nemzetek a Törvények Végrehajtóra Vonatkozó Előírásait (*UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners; UN Code of Conduct for Law Enforcement Officials*),

– hogy megtiltják a kínvallatást, vagy az egyéb kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmódot és büntetést és hogy az ilyen gyakorlat elkerülése érdekében tényleges jogi, adminisztratív és törvényes intézkedéseket hoznak,

– hogy fontolóra veszik a Kínvallatásról és más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmódról (*Convention against Torture and Other Cruel Inhuman and Degrading Treatment or Punishment*) hozott elítélő egyezmény elfogadását, amennyiben még nem fogadták volna el,

– hogy az egyéneket megvédelmezik mindenfajta az emberi jogokat és az alapvető szabadságokat sértő pszichiátriai és más orvosi bánásmódtól, s hatékony intézkedéseket hoznak az ilyen gyakorlat kiküszöbölése és törvényes megbüntetése érdekében.”

*

„A résztvevő államok kötelezettséget vállalnak,

– hogy a családegyesítési és a különböző állampolgárok közötti házassági kérelmekre normál esetben három hónapon belül választ adnak,

– hogy a családi találkozókra vonatkozó kérelmeket kedvezően ítélik meg, kötelezően figyelembe véve a kérelmező óhaját különös tekintettel a találkozó időpontjára és eleendő tartalmára, s a vele utazó más családtagok szempontjaira,

– hogy e családi találkozóra vonatkozó kérelmeket kedvezően elbírálvá a távolabbi rokonok oda- és visszautazását is engedélyezik,

– hogy a családegyesítésre és a különböző állampolgárok közötti házasságkötésre vonatkozó kérelmeket kedvezően elbírálvá tiszteletben tartják a kérelmező célországára vonatkozó óhaját, amennyiben ez az ország kész fogadni őt,

– hogy különös figyelmet szentelnek azon problémák megoldásának, amit a kisgyermek és szülei újraegyesítése jelent, hogy az erre vonatkozóan benyújtott kérvények kedvező és rendkívüli elbírálásban részesülnek annak érdekében, hogy a családok újraegyesítése késést ne szenvedjen,

– hogy családegyesítési ügyekben – ideértve azokat, amelyekben kisgyermek, avagy különböző állampolgárságú, összeházasodni kívánó személyek érintettek – biztosítják a területükön tartósan letelepedettek a többi állampolgárral egyenlő gazdasági, társadalmi és oktatási esélyegyenlőségét,

– hogy ott, ahol ilyen még létezik, törekedni fognak a kötelező beváltás fokozatos minimumra csökkentésére és tényleges megszüntetésére, s a családi találkozókra beutazók kedvezményes megítélésére, jóváhagyván, hogy az ilyen személyek minden lehetőséget igénybe vegyenek, beleértve a vámkedvezményeket, s hogy személyes tulajdonuk, vagy ajándéktárgyaik behozatalánál tényleges kedvezményeket élvezzenek.”

*

„A résztvevő államok biztosítják,

– hogy a területükön élő, nemzetiségi kisebbségekhez avagy regionális kultúrákhoz tartozó személyek jogállása egyenlő más állampolgárokéval az emberi kapcsolatokat illetően: beleértve ilyen kapcsolatok szabad felvételét és fenntartását utazás avagy más kommunikációs eszközök útján a helsinki, a madridi s a jelen záróokmány feltételeinek alapján; s hogy éppily szabadon érintkezzenek más állampolgáraival, akikkel származásuk, avagy a közös kulturális örökség összefűzi őket,

– hogy a vallási közösségek és egyéni hívők szabadon létrehozassanak és akadálytalanul fenntarthassanak közvetlen személyes kapcsolatokat és érintkezési módokat más országok testvérközösségeivel és híveivel, egyebek közt utazások, gyűlések és zarándoklatok útján, s ennek szellemében engedélyezik nekik, hogy hitük gyakorlásának tárgyi és írásbeli eszközeit magukkal vigyék, birtokolják, vagy másoktól elfogadhassák.”

*

„A résztvevő államok a gyakorlatban is biztosítják, hogy a nemzeti kisebbségekhez, avagy a regionális kultúrákhoz tartozó személyek területükön a saját nyelvükön információt terjesszenek, fogadjanak vagy cseréljenek.”

*

„Biztosítják továbbá, hogy a nemzeti kisebbségekhez, avagy a regionális kultúrákhoz tartozó személyek területükön fenntarthatassák és továbbfejleszthessék saját kultúrájukat minden vonatkozásban, beleértve a nyelvhasználatot, az irodalmat, a vallást s a kulturális és történelmi emlékek megővését.”

*

„Ugyanígy biztosítják, hogy a területükön élő nemzeti kisebbségekhez, avagy regionális kultúrákhoz tartozó személyek kultúrájukról maguk rendelkezhessenek, ideértve a szülői közvetítéssel a gyerekeknek átadott anyanyelvet, vallást és kulturális identitást.”

A Nemzetközi Helsinki Szövetség erdélyi jelentése

1988 júniusában a Nemzetközi Helsinki Szövetség hatvanoldalas tanulmányt tett közzé S. O. S. Transsylvania címmel, mely a Romániában élő magyar kisebbség elnyomásátáról ad hiteles – s talán minden eddigi nyugati beszámolónál informatívabb – képet. A jelentést, melyet kétéves alapos tényfeltáró munka, rendszeres magyarországi és romániai helyszíni tájékozódás nyomán a Norvég Helsinki Bizottság elnöke, Björn Cato Funnemark készített, megjelenése óta több nemzetközi sajtókonferencián és diplomáciai fórumon (így a bécsi utótalálkozón is) ismertették, s a világsajtóban számos helyen idézték. A jelentés részletesen foglalkozik az erdélyi etnikai és településviszonyokkal, az erdélyi magyar kultúra, az iskolák, az egyházak szorongatott helyzetével, kitér a Románia és Magyarország közötti konfliktusra, az elnyomás és a belső ellenállás működési formáira, s végül az erdélyi németajkú kisebbség exodusára. Az alábbiakban – remélve, hogy hamarosan magyarul is olvasható lesz – csupán végkövetkeztetéseit adjuk közre.

„A Romániában élő magyar kisebbség ma kétségkívül súlyos kulturális és vallási elnyomást szenved, melynek az a célja, hogy asszimilálja őket. Ezt a tényt támasztja alá a Romániából menekülők egyre növekvő száma is, amely napjainkban Európa legégetőbb menekültügyi problémája.

A romániai magyarság (Európa legnagyobb nemzeti kisebbsége) jogait nemcsak a Helsinki Egyezmény és az ENSZ-egyezmények szavatolják, hanem a román alkotmány, a Magyarország és Románia között fennálló kétoldalú egyezmények s a második világháború után Párizsban megkötött békeszerződés is. Mindezekért a romániai magyarok sorsa nem csupán román belügy.

Erdély az első világháború előtt magyar terület volt, és a magyar kultúra szerves részét képezte. Ezek a tények tagadhatatlanok, miképpen az is, hogy a második világháború óta egyetlen magyar kormány vagy szervezet sem lépett fel területi igénnyel Romániával szemben. Így az erre vonatkozó román félelmek teljességgel alaptalanok.

Románia magyar kisebbségét nemcsak az általános emberi jogok illetik meg, hanem annak joga is, hogy önálló kulturális hagyományait, kulturális autonómiáját megtarthassa saját színházaival, iskoláival, egyetemeivel stb. A nagyhatalmak által 1947-ben Párizsban megkötött békeszerződés is szavatolja a romániai kisebbség autonómiáját. Ennek megfelelően 1950-ben létrehozták a magyar autonóm területet. Semmilyen ésszerű érv nem szól az ellen, hogy a magyarok ne kérhessék ezen autonóm terület visszaállítását.

Mik a teendők?

Mindenek előtt és legfőképp a fenti és a fentiekhez hasonló ügyeknek elsőbbséget kell biztosítani minden olyan európai nemzetközi fórumon, ahol emberi jogi kérdéseket vitatnak meg. Ma ezek a legégetőbb problémák, melyek megoldása nélkül nem lehetséges az emberi jogok feltételeinek javítása s a politikai együttműködés összehangolása Dél-Kelet-Európában. A jövőben mindezeknek sokkal hangsúlyosabb napirendi pontként kell szerepelniük az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia utótalálkozóin is. Az emberi jogi konferencia, melyet legutóbb a Szovjetúnióban javasoltak megtartani, alkalmas fóruma lehetne mindezen kérdéseknek. Máskülönben robbanásszerű fejlemények várhatók, melyek súlyosan veszélyeztetnék Európa politikai stabilitását. Ennek kimenetele beláthatatlan. Mindez azt jelenti, hogy a legsürgősebben politikai megoldást kell találni.”

[Björn Cato Funnemark]

DRAGOS VODĂ SI ZIMBRUL

CAIET 100 FILE STAS 2019 - 81

PREȚUL LEI 450

DRAGOS VAJDA ES A BULÉNY

Pro memoria

Jegyzőkönyvrészlet az 1919-es Párizsi Béketárgyalásról

Erdély épp hetven éve szakadt el Magyarországtól. Hogy miképpen, arra nézve álljon itt egy rövid dokumentum-részlet, amely az Amerikai Egyesült Államok Külsügyi Okmánytárának a Párizsi (Versailles-i) Békekonferencia okmányait tartalmazó 13 vaskos kötetéből való (Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: 1919 The Paris Peace Conference I-XIII. Washington 1942-1947).

*

*Tízek Tanácsa, 1919. II. 1. délelőtti ülése (Papers... 1919. P. P. C. III. 845-847. o.)
Részlet Brătianu miniszterelnöknek a román területi igényeket ismertető beszédéből:*

Romániai igényei, mint azt a szövetségi egyezmény is elismeri, soha nem voltak imperialista természetűek. Ezen igények csupán népünk nemzeti törekvéseinek kinyilvánítását jelentik, azt a vágyat, hogy a románság ismét egyesüljék mindazon etnikai vidékeken, amelyeket a történelem során benépesített.

(b) Románia Erdélyre vonatkozó igénye

Ha a térképet szemügyre vesszük, azt találjuk, hogy a Föld eme szegletében egy hegység emelkedik, mely Erdély központi részét alkotja. E magaslati vidék egyik oldalról fokozatosan ereszkedik alá a Duna és Dnyeszter dús völgyei felé, míg észak felől a Galíciai Kárpátok hegylánca határolja – ennél fogva tehát minden irányból jól meghatározható földrajzi egységet képez. Ez volt ama terület, hol a román nemzet létrejött és kifejlődött; s ez, amelynek politikai egyesítése századok óta legfőbb törekvése.

A háború kitörésekor Magyarország a Bánáttal együtt létrehozott egy körzetet, melyet Erdélynek lehet nevezni, mivel politikai szempontból Erdély mindenkor központi jelentőségű volt a térség egészében. Hogy eme térség különböző részeinek valahányszori felsorolását elkerüljük, itt jegyezzük meg, hogy „Erdély” fogalmába nem csupán a Bánántot, de mindazon tartományokat is beleértjük, amelyek a Galíciai Kárpátok és a Tisza vonaláig terjednek, azaz a térség egészét, mely a kései magyar királyság részét képezte.

A magyar statisztikák (melyek jellegükből adódóan a pontos becslésekhez aligha szolgálhatnak alapul) 55% román és 23% magyar lakosságot tartottak itt nyilván.

Orlando úr azt kérdezi, hogy hány magyar lakik e vidéken.

Brătianu úr azt feleli, hogy ugyanezen statisztikák szerint egymillió magyar és 250 ezer román él Erdélyben, a Bánát-belieket nem számítván. Mindazáltal bizonyos, hogy ezek az adatok pontatlanok. Valójában, ha valaki tanulmányozza a román népesség ezen statisztikákban feltüntetett szaporulatát, lépten-nyomon irreális szám adatokra bukkan, amelyek a mindenkori politikai helyzet, a politikai küzdelmek hevessége szerint változ-

tak. Így, miközben a Kárpátokon túl a román népesség háromszorosára, sőt négyszeresére emelkedett, az erdélyi románság lélekszáma – legalábbis a magyar statisztikák szerint – változatlan maradt. Ha a népesség megoszlásáról pontos becslés készülne, úgy az a románok és magyarok számarányát feltehetőleg 2.900.000 (72%), illetve 687.000 (15%) főben rögzítené. Míg a román népesség a városi lakosság 23, s a falvakénak 72 százalékát képviseli, a magyarok a városok csupán 40, a falvak lakóinak nem több mint 13 százalékát teszik ki. A magyarok főként hivatalnokok és katonák, s etnikai szempontból messze felülreprezentálják azon népcsoportot, amelyhez tartoznak. A magyarok egy a román lakosság közt élő uralkodó osztályt képeznek.

Erdély a Modvával határos részekén szintén magába foglal egy népcsoportot, mely magyarokból és szászokból áll. Előbbiek 450.000, utóbbiak 260.000 főt számlálnak.

Összességében megállapítható hát, hogy a népesség túlnyomó többsége román. Csupán egy vidék van, amelyre Románia – noha néhány román falu is található rajta – nem tart igényt: nevezetesen Debrecen környéke. A románok, hogy követeléseik etnikai jogalapját tisztán megőrizték, inkább lemondanak ezen városról, mely magyar központként aktív szerepet tölt be a környező vidék életében.

A fegyverszünet kezdetén a német települések Moldva és Havasalföld határai mentén Romániához csatlakoztak, s ily módon Romániával való egyesülésük a legnagyobb meglepéssel ment végbe. A szász települések, mi több formális egyezségben is megerősítették a román királysághoz való csatlakozásukat. Az erdélyi románság képviselői, mintegy 150.000 ember a térség valamennyi részéről, egy azonnal összehívott nagygyűlésen nemzetgyűléssé nyilvánította magát; Románia három képviselőjüket Erdély s a magyarországi román vidékek ügyével megbízott miniszterekként máris bevette kormányába.

(...)

(e) Az Erdélyt, Bukovinát és Besszarábiát érintő jelenlegi alkotmányos előkészületek

Lloyd George úr az iránt érdeklődik, hogy e három vidék, Erdély, Bukovina és Besszarábia területén megalakult nemzetgyűlések kérték-e Romániához való visszatérésüket, s erre nézve lefektetett-e már bármiféle feltételeket.

Brătinau úr azt válaszolja, hogy a három tartományban egymástól eltérő alkotmányos előkészületek történtek. Erdélyben a román küldöttek nemzetgyűléssé alakultak, amelyhez a szász lakosság képviselői is csatlakoztak. Ám ugyanezt a magyar lakosság megtagadta.

Ami Bukovinát illeti, ott a ruténok kivételével valamennyi nemzetiség egy kormányt választott, mely kimondta Bukovina és Románia egyesülését.

Besszarábiában az orosz köztársasági kormányzat alatt választásokat tartottak, s az ily módon megalakult nemzetgyűlés kinyilvánította a Romániával való egyesülés bizonyos fenntartásokkal, melyekről azóta, egy különleges agrártörvény biztosítéka fejében, lemondtak.

Erdély teljes egyesülését proklamálta, habár átmeneti autonómiát kérve, hogy mindazon törvényes feltételeket megteremthesse, melyek majdan egy efféle teljes egyesüléshez vezethetnek. Erdély törvényei, ami azt illeti, csakugyan eltérnek a Romániában érvényben lévőtől; így az ottani képviselők előbb tanulmányozni kívánják e nagy fontosságú

kérdéseket, hogy aztán álláspontjukat a nép elé tárván az egyesülés végső okmányát szentesíthessék.

Lloyd George úr azt kérdezi, hogy Románia a jelenlévő Hatalmakat tisztán és kizárólag csak arra kéri-e, hogy e különféle területek hozzácsatolását kinyilvánítsa, avagy pedig, hogy a Konferencia deklarálja ezen eltérő tartományok rendes, alkotmányos keretek közt életre hívott gyűléseinek azon határozott jövőbeni jogát, hogy egyesülési szándékukat kinyilvánítsák és annak feltételeit maguk meghatározzák. Amikor Anglia és Skócia egyesült egymással, az unió csupán akkor fogantatosított, miután a Skócia által támasztott feltételek teljesültek.

Brătianu úr azt válaszolja, hogy Románia ezen tartományok Romániával való egyesülésének elismerését kívánja, minthogy ez az egyesülés immár proklamáltatott, sőt Erdélyből három miniszter be is került a román kabinetbe. Mi több, erről már törvény is készült. Bukovinát illetően ugyanez a helyzet.

Lloyd George úr azt mondja, hogy okkal feltételezheti, miszerint némely kisebbségek nem vettek részt ezen választásokban. Fontos, hogy a döntést olyan testületek hozzák, amelyek a lakosság egészét képviselik.

Brătianu úr azt mondja, hogy nem egészen érti az angol miniszterelnök által felvetett kérdést. Románia azért harcolt, hogy nemzeti akaratát érvényesíthesse a magyar kisebbség felett. Ennélfogva bizonyos, hogy ha a magyarokat arra kérnék, szavazzanak a Romániával való egyesülésre, erre aligha hajlandóak. Nem hiszi, hogy a jelenlegi helyzetben új választásokat kellene tartani. Ami a fegyverszünet következtében létrejött erdélyi helyzetet illeti, úgy tartja, hogy a lényegi kérdést a háború kimenetele immár eldöntötte, s ezen területek vissza kell kerüljenek Romániához. A jövőbeli politikai berendezkedés a kisebbségek jogait tiszteletben tartja és biztosítja, számukra a lehető legnagyobb mértékű szabadságot garantálva. De a legyőzöttekről senki nem várhatja, hogy önként csatlakozzanak egy olyan országhoz, melyet ezer éven át leigázni törekedtek.

Lloyd George úr egyetért abban, hogy a végső érv csakis a többség akarata lehet, mindazáltal lényeges, hogy a magyar uralom alatt elkövetett hibák ne öröklődjenek tovább. Nem szabad lehetővé tenni, hogy a kisebbségeknek a jövőben olyan bánásmódban legyen részük, mint amilyenben a magyar állam keretében a románoknak volt, akiket megfosztottak nyelvüktől, szokásaiktól, saját életlehetőségeiktől.

Brătianu úr e tekintetben teljes egyetértésének ad hangot. Az Erdéllyel való egyesülés okmánya előírja a vallási és politikai szabadság biztosítását minden nemzetiség számára, s éppen ez volt, ami a szász lakosságot rábírta az unióhoz való csatlakozásra. A szóban forgó elv általános érvényű, s annak kivétel nélkül ki kell terjednie minden hozzácsatolandó vidékre. Ugyanakkor veszedelmes következményekkel járhat, ha az Erdéllyel való egyesülés tényét most azonnal nem hirdetnék ki, amikor egykori urai meg vannak győződve róla, hogy ügyüket elvesztették.

*(f) Románia felhatalmazást kér
az általa igényelt összes terület azonnali elfoglalására.*

Már addig is túl sok volt a késlekedés; a területek elfoglalását a legkedvezőbb feltételek alatt véghez kell vinni éppen azon népek érdekében, akiknek a jövőben is együtt kell élniük. Példának okáért a feltételek a Romániával határos vidékek esetében voltak

a legkedvezőbbek, amelyeknek elfoglalására már a fegyverszünet aláírása előtt sor került, noha a románok ténylegesen kisebbséget alkotnak az adott népességen belül – míg a Románia által el nem foglalt területeken, bár ott a románok többségben élnek, a feltételek igen megnehezdedtek az ellenséges és erőszakos bolsevik agitáció következtében. Itt a javak szétosztását s a rangok eltörlését már kilátásba helyezték, a wilsoni politikát pusztán kapitalista mesterkedésnek bélyegezték, a népet a tiszték legyilkolására, s az uralkodó osztályok eltávolítására bujtogatták. Ez a propaganda 100 ezer munkás sztrájkba lépését eredményezte, s az Erdélyből érkező hírek ma is igen nyugtalanítóak. A dolgok illetévaló állása nagy mértékben a jövőt illető bizonytalanságnak tulajdonítható. Ennek okáért ő arra kéri a Bizottságot, hogy a háború okozta gyakorlati kérdésekről haladéktalanul döntsön, és Romániát hatalmazza fel mindeme területek azonnali elfoglalására. A román kormány még most is képes rá, hogy e különböző népek közt vérontás nélkül normális, sőt baráti kapcsolatokat teremtsen. Ám ha a jelenlegi helyzetet tovább mérgesedni hagyják, újabb ellenségeskedések támadnak majd, és ismét vér fog folyni. Románia jelenleg a súlyos kimerültség állapotában van részint a közelmúlt háborús megpróbáltatásai, részint pedig az Ukrajnából Besszarábián át beszivárgó bolsevik aknamunka következtében. Romániának épp ezért nagy szüksége van szövetségesei erkölcsi támaszára, ha továbbra is meg akar felelni eddigi hivatásának, hogy Európa számára a bolsevizmus elleni harc védőbástyája maradjon. Ő maga ugyan nem tudhatja, hogy a Konferencia milyen határozatokat fog hozni a bolsevizmussal kapcsolatban; ám ez nem is politikai doktrína kérdése; ez egy veszedelmes és ragályos kór, amellyel meg kell küzdeni. Románia csak azt kéri, hogy olyan pozícióba kerülhessen, amelyből képes lesz ellenállni e kórnak. S ezt nem csupán a maga érdekében, hanem egész Európa, s – túlzás nélkül mondhatja – az egész civilizált világ jövőjét szem előtt tartván.

Lloyd George úr azt kérdezi, hogy milyen csapatok tartják jelenleg Erdélyt megszállva.

Brătinau úr azt válaszolja, hogy egy határmenti kis területet a románok elfoglaltak ugyan, de a tartomány többi része, hol semmifajta megszállás nincsen, az anarchia koncául van odavetve. Bukovinát a román csapatok már korábban elfoglalták. (...)

[Fordította: Nové Béla]

Jövevényszavak

Lőrincz György

Testvérek; ahogy a macska játszik az egérrel

Ólmos, szürke ég csüngött a tájra. Mozdulatlanágba dermedt nemcsak a láthatár, a levegő is. A két fiú farkasszemet nézett egymással. Ha valaki idegen távolról nézte volna őket, azt hihette volna, csendesen beszélgetnek egymással. Csendesen beszélgetnek az ólmos ég alatt.

Ekkor a barna, aki két fejjel magasabb volt a társánál, és zömök, széles vállú, föl-emelte a mutatóujját – megszólalt.

– Tudod, a macska miért játszik az egérrel?

A kisebbik, a törékeny szőke, nézte a barna fölemelt ujját, nem válaszolt.

– A macska azért játszik az egérrel, hogy az egér vércukorszintje nőjön. Tudad ezt? Amikor a macska megfogja az egeret, az egér már tudja, hogy meg fog halni. De mert legtöbbször lesből fogja meg és hirtelen, a vércukorszintje alacsony.

Elhallgatott és várt.

– Azt hihetnők – emelte föl a hangját – a macskában szadista hajlamok vannak. Szereti kínozni az egeret. Ez nem igaz! A macska élettani okból játszik az egérrel! Azzal, hogy elereszti, megfogja – növeli a vércukorszintet. Elképzeld a remény és a szorongás hirtelen változásai milyen stresszt idéznek elő! Kívülről mindez persze nem látszik, legfennebb a szőre borzolódik föl; a belső elváltozások a lényegesek. Amitől megnő a vércukorszint.

Hirtelen ütötte pofon az alacsonyabbat.

– Tehát nem szeretsz?

A kisebbik, akinek szőke, fehér bőrén jól kirajzolódott a pofon helye – persze mindez a távolból nem látszott –, összeszította az ajkát, hallgatott.

– Testvérek vagyunk, vagy nem?

A kisebbik hallgatott.

A magas barna ekkor föl-emelte a kezét, de nem csapott le. Elfogta a kisebbik tekintetét, kezét annak arcával egy magasságba emelte – szétnyitotta ujjait.

– Ha megrebbe a szemed, akkor te vagy a hibás, tudod?

A kisebbik, a törékeny szőke hallgatott. A magas barna széttárt ujjait közelíteni kezdte a kisebbik arcához. Lassan, nagyon lassan közelítette, ahogy a lassított filmeken látta, hogy ha a másik akarja, rebbenhessen meg a tekintete. De tudta azt is, magától is megrebbenhet.

Nem rebbe meg.

Attól, hogy a kisebbik szeme ujjai közelségétől sem rebbe meg – elbizonytalanodott.

– Mondjad, hogy szeretsz!

A kisebbik hallgatott.

– Csak egyszer! Hisz testvérek vagyunk, vagy nem?

– Nem – mondta a kisebbik. – Most már nem!

A barna változtatott a tartásán, úgy tett, mint aki teljesen megbánta addigi magatartását.

– Szeretném tudni, miért.

– Mindig azt mondjátok, fattyú vagyok. Aki pedig fattyú, maradjon is az. Azt sem akarjátok, hogy tudjak anyámról. Főlemlgetitek, miközben azt szeretnétek, hogy felejtsem el. Ha fattyú vagyok, akkor nem vagyunk testvérek!

– Sokat beszélsz – mondta a magas barna –, sokat beszélsz!

Elhallgattak. A dermesztő csendet hirtelen edénycsörömpölés törte meg. Egy pillanatra némán álltak, a barna szólalt meg.

– Igazad van – mondta –, fattyú vagy! Ezért kell, hogy szeress! Ha testvérek lennénk, akkor nem kellene. Akkor el tudnám tűrni azt is, hogy ne szeress! De így!

Főlemelte a kezét.

Ahogy főlemelte, a kisebbik újra beledermeszt a mozdulatlanságba. Kinyitotta a szemét, tágra, kerekre: – Csak meg ne rebbenjen – gondolta. – Csak meg ne rebbenjen.

És várta, hogy záporozzanak az ütések.

Az első ütés az állát érte. Az első ütést még érezte, a többinél már csak arra vigyázott, ne rebbenjen meg a tekintete.

– Hunyd be a szemedet – hallotta.

– Hunyd be a mocskos szemedet!

Nem tudta, meddig ütötték – kiáltást hallott.

– Héé! Mit csináltok?

Hallgatott.

– Mi történt, mit csináltok?

A barna szólalt meg:

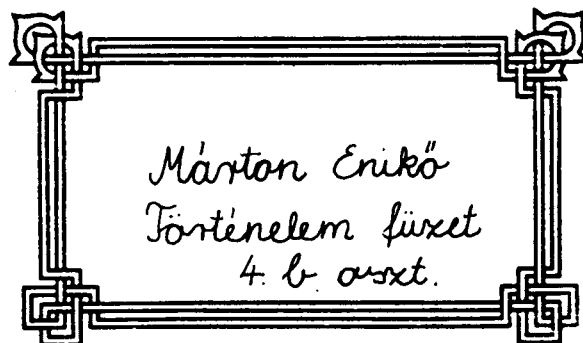
– Semmit – mondta –, semmit.

Majd hozzáfűzte:

– Hiába ütöm, nem akar szeretni!

Csend lett. Ólmos felhők neheztedek a tájra.

(In: Lóricz György: *A harmadik házig* – novellák, elbeszélések, Dácia, 1987.)

Vári Attila

Változatok ütő és védekező hangszerekre

12.

(lebontott emlékek)

amikor a gyermekkor
öregházai térdre esnek
s egy reccsenéstől
mint az emberi bordák
égre mered egy csonka háztető
amikor a csákányok
átütik a fekete kéménytorkot
s a fogatlan kapuszájón
ömlik a por
s a romhalmaz tetején
fölvisít egy barokk ablakkeret
mire gondolsz
ha az öregházak
mint haldokló elefántok
vagy húségükben megbántott ebek
világgá indulnának
a bontócsákánytól való nagy iszonyatban
s vinnék
a padláson száradó ruhát
pincéik fanyar zöldségszagát
aztán egy ismeretlen téren
bejárataikat egymáshoz szorítva
véggépp kizárnának minket
ki merne csákányt emelni
itt maradt társaikra
nézd ezt a bábeli várost
pincéit falait
pálinkás hajnalok düheit hagyd most
itt élt minden őszám
csontórló halálíg
salétrommá oldott kezük
sírkövükön neveiket eltakarja

1978

Időközben

A Magyar Demokrata Fórum dokumentum-kiadványa a romániai magyarság helyzetéről

Az MDF ez év januári, Jurta Színházbeli ülésen bejelentették, hogy egy szakemberekből álló szerzői munkaközösség átfogó jelentést készít az Erdélyben, Romániában élő magyar nemzeti kisebbség helyzetéről. A munka nyár elejére két változatban (egy 40 oldalas tömörítvényben, s egy teljes, 200 oldalas helyzet tanulmányban) azóta örövendetesen elkészült, s részleteiben több helyütt publikáltatott – sőt október közepére, az anyanyelvű kiadást megelőzve, önálló könyv alakban angol nyelven is megjelent. (*Report on the Situation of the Hungarian Minority in Romania*). Ez utóbbi annál is örövendetesebb, mivel az akadémiai Erdély-történet nyugati nyelveken való rövidített kiadása, az ismételt ígéretnek ellenére jó két év elteltével is várat magára, holott a Románia, s az erdélyi magyarság iránti nemzetközi érdeklődés, és információéhség talán soha nem volt akkora, mint épp most, e válságos hónapokban. Az angol nyelvű kötet megjelenése persze, nem pótolhatja az ugyancsak régóta kielégítetlen hazai igényeket egy adatgazdag, megbízható, ugyanakkor nem túl terjedelmes helyzetelemzés megismerésére. Reméljük, erre sem kell soká várni, s az érdekes munkát az itthoni érdeklődő közönség is hamarosan könyv alakban is kézhez veheti.

Bővebb tartalmi ismertetésre ezúttal sajnos nincs módunk, így előlegképpen csupán a szerzői munkaközösség tagjait, s az egyes fejezetcímeket soroljuk fel, szövegszemelvények helyett néhány elsődleges forrásértékű statisztikai táblázatot átvéve.

A tanulmánykötetet Joó Rudolf szerkesztette, írták: Ara-Kovács Attila, Dávid György, Joó Rudolf, Kőszegi László, Nagy József, Tóth Károly Antal és Vásárhelyi Judit. Tematikus fejezetei: Rövid történelmi áttekintés – A romániai nemzetiségek aránya, területi és társadalmi megoszlása – A politikai-jogi rendszer és az uralkodó ideológia a kisebbségekkel kapcsolatban – Anyanyelvi intézmények, tömegkommunikáció, nevelés és kultúra – A magyar kisebbség felekezetei, hitélete – A kisebbség kapcsolatai az anyanyelvi nemzettel: Magyarország és a romániai magyarság – Emigráció és menekültügy; Függelék: A. Forrásdokumentumok és válogatott bibliográfia, B. A kisebbségeket érintő rendeletek, C. A magyar kisebbség területi megoszlását mutató Románia térkép.

*

Szolidaritási távirat a június 27-i budapesti tüntetés résztvevőihöz

Minden népnek joga van a saját nemzeti, vallási és kulturális önállóságához. Őszinte csodálattal adózom ügyüknek, s támogatom harcukat testvéreik, a romániai magyarság jogainak kivívásáért.

Lech Walesa
a Szolidaritás Béke Nobel-díjas vezetője

*

Tüntetések Nyugaton a Ceaușescu-Románia ellen

Május 8-án az NSZK fővárosában, Bonnban került sor nagyszabású demonstrációra. Előkészítését az Erdélyi Ifjúsági Szervezet és az Erdélyi Világszövetség stuttgarti csoportjából alakult Koordinációs Bizottság végezte. Felhívásukban megállapítják:

„(...) Bonn főteréről a Münsterplatzról vonult a tömeg a román külképviselet elé, ahol a romániai magyarok számára emberi és nemzeti jogokat követeltek.”

Június 20-án Torontóban került sor tüntetésre a Hungarian Human Rights Foundation (Magyar Emberjogi Alapítvány) szervezésében. Időzítését az határozta meg, hogy június 19-21. között itt tartották a Világ gazdasági Csúcstalálkozót a tőkés világ 7 legerősebb gazdasági és politikai hatalmának képviselői: Reagan, Mulroney, Thatcher, Kohl, Takeshita, de Mita, Mitterand. Az ő segítségükért folyamodott a tüntetés, hogy „Emeljenek szót az erdélyi és romániai falvak megmentéséért és ne fogadjanak el élelmiszerexport-szállítmányokat Romániától.”

A csúcstalálkozót megelőző héten a kormányfőkhöz intéztek levelet, melyben a kéréseket részletesen megindokolták. A tüntetésen kanadai kormányképviselő is szót emelt az erdélyi magyarság érdekében.

Július 7-én bécsi polgárok tartottak tiltakozó demonstrációt a Szt. István Székesegyház előtt, a politikai élet több vezető személyiségének részvételével, elítélve a Ceaușescu-rendszer falupusztító tervét. A mintegy ezer tüntető soraiban ott volt a bécsi művészvilág számos ismert képviselője, köztük Hundertwasser festőművész. A művészek nyilatkozatban tiltakoztak a tervezett kulturális genocídium ellen, amelyről vezető helyen számolt be az osztrák sajtó.

*

Norvég tiltakozás Ceaușescu faluromboló terve ellen

Erőtéljes tiltakozást juttatott el Ceaușescuhoz 66 norvég politikus és szakszervezeti vezető. Felhívásukban hangsúlyozták, hogy a romániai tervek megvalósításával többszáz éves kulturális értékek pusztulnának el, és emberek milliói lennének bizonytalan jövőbe taszítva.

*

Nyilatkozat

Ez év őszétől Románia területén életbe lép az ún. agráripolitikai központosítás állami tervének megvalósítása. Az államhatalom a fennhatósága alá tartozó területeken így akar újabb termőföldekhez jutni. A terv megvalósítása – az általános humanitárius elveket semmibe véve – mintegy 8000 település megsemmisítésével járna, melyek közt nagy számban vannak az erdélyi kisebbségek, zömmel a magyarok lakta falvak is.

E települések elpusztítása egyben a vallás, a kultúra és a történelmi múlt hagyományának eltemetését jelenti, s így módon az egész emberiség kultúrörökségét is fenyegetvén megszűnik pusztán a román belpolitika ügye lenni.

A létben veszélyeztetett népességnek segítségre van szüksége!

A lengyel szellemi és kulturális élet alulírott képviselői ezúton csatlakoznak az egész civilizált világban éledő tiltakozáshoz, mely védelmébe veszi a nemzeti kisebbségek, mindenek előtt a magyarok kulturális örökségének kincseit, e közös történelmi örökséget, mely éppúgy a románoké, mint mindannyiunké, akik Európa e térségének jelenéért és jövőjéért felelősséget és féltő aggodalmat érzünk.

Varsó, 1988. június 26-án,

Andrzej Wajda, filmrendező

Tadeusz Lomnicki, színész

Zbigniew Bujak, munkás

Andrzej Szczepkowski, színházi szakember

Bronisław Geremek, történész

Ryszard Krynicki, költő

Jan Lityński, matematikus

Krystyna Zachwatowicz, díszlettervező

Henryk Jankowski, kath. lelkész

Stefan Bratkowski, újságíró

Jacek Kuroń, pedagógus

Andrzej Krasieński, publicista

Adam Michnik, történész

Jan Kofman, történész

(Az aláírásgyűjtés folyamatban van.)

*

A Fidesz a kisebbségi kérdésekről

A Fialat Demokraták Szövetsége 1988 júniusában jelentette meg programtervezetét. Ennek „Nemzet–nemzetiség–közösség” című fejezete foglal állást a kisebbségi kérdésekben, melyből ízelítőképp – s egyben rokonszenvünk, elvi egyetértésünk jeleként – néhány javaslatot az alábbiakban idézünk:

„Alapvető emberi jog, hogy mindenki maga dönthesse el – önként és kényszer nélkül – melyik nemzethez, közösséghez – közösségekhez tartozónak vallja önmagát. Minden állam kötelessége, hogy ezt a választást tiszteletben tartsa és megvalósulásának jogi és gyakorlati feltételeit biztosítsa (pl. a szabad nyelvhasználat joga a magánéletben és a hatóságok előtt is, stb.).”

„A nemzeti, etnikai, vallási alapon álló kisebbségek megmaradásához nem elegendők az egyéni, illetve diszkriminációt gátló jogszabályok. A kisebbségek számára nemzetközileg elfogadott és garantált kollektív és pozitív jogokat kell biztosítani. (Pl. önálló érdekképviselet és kapcsolattartás a anyaországgal, önálló tanintézmények alapfoktól a felsőfokig, a kulturális és közigazgatási autonómiához való jog, stb.) A kormány a fenti elveket képviselje az ENSZ-ben és más nemzetközi fórumokon.”

„A szomszéd országokkal – egymás nemzetiségeinek és nemzeteinek az érdekében – olyan szerződések megkötését kezdeményezze, amelyek kölcsönösen lehetővé teszik a másik ország nemzetiségi politikájának véleményezését, a közvetlen intézményes kapcsolattartást az ott élő nemzeti kisebbséggel. A régió országai között folyamatos és széleskörű kapcsolatteremtés feltételeit kell megteremteni.”

„Az új alkotmány tartalmazza, hogy a magyar kisebbségek a magyar nemzet részei, amelyeknek joguk van a szülőföldjükön megmaradva ugyanezt vallani. A magyar állam vállalja fel a magyarság egészének érdekképviseletét. Így pl. egyértelműen rendezze – a nemzetközi jognak megfelelően – az ide menekült magyarok helyzetét (letelepedés, családgyegetítés támogatása, stb.), és segítse elő kapcsolattartásukat az otthon maradtakkal.

A Romániában valamennyi nemzetiség ellen folyó csendes genocídium (népirtás) megállítása érdekében, a magyar kormány hivatalosan – a kétoldalú tárgyalásokra való törekvés mellett – azonnal forduljon az ENSZ-hez, Európa és a világ népeihez.”

*

Szárszó '88

Az egyhetes találkozóra az 1943-as szárszó konferencia 45. évfordulóján került sor augusztus 25. és 31. között. Szervezője a Klubtanács és a szakkollégiumok voltak. A tábor célját az előzetesen kiadott programfüzet abban határozta meg, hogy „a progresszív magyar értelmiség velünk együtt vegyen részt találkozónkon, s újra tudjunk együtt gondolkodni nemzetünk jövőjéről.”

Ennek szellemében az alábbi legfontosabbnak ítélt nemzeti kérdések kerültek megvitatásra: A tulajdonjogi viszonyok és a szociális biztonság – A szocializmus útjai – Önszerveződés és helyi társadalom – A politikai intézmények reformja – Környezetvédelem Magyarországon – Alternatív demokratikus mozgalmak Kelet-Közép-Európában.

Az utolsó nap témáját kísérte a legnagyobb érdeklődés, melyet „Magyarság, nemzet-tudat, helyünk Európában” címmel hirdettek meg a rendezők.

Vitaindító előadásában *Németh Zsolt*, a Magyarságkutató Intézet aspiránsa, a Fidesz szóvivője többek közt arról szólt, hogy az utóbbi évtizedekben a nemzet fogalma kiüresedett, azt szándékosan kiüresítette a hivatalos ideológia. Ma már sokakban csak tartalom nélküli, homályos érzésként létezik, s mint figyelmeztetett rá: „ha valami nem tudatosul, akkor nincs messze attól, hogy ne is legyen”.

Az anyaországiak nemzettudatát vizsgálva több olyan tényezőt is felsorolt, melyek hatása, bár mélyen elhallgatott, cseppet sem elhanyagolható. Így azt, hogy „a nemzet elvesztette függetlenségét, és ma sem független”. Félő, „hogy megindult az asszimiláció a keleti blokkban uralkodó közönybe, apátiába, gondolatnélküliségbe, brutalitásba, a kisszerűségből fakadó agresszivitásba”. Sajnálattal jegyezte meg, hogy a független kezdeményezések szorgalmazói még mindig csak kicsiny magot alkotnak.

A nemzettesttől a környező országokba szakadt magyarsággal kapcsolatban megállapította, hogy „joga van a magyar társadalomnak rákényszeríteni a vezetést, hogy nyíltan és egyértelműen lépjen fel a magyar kisebbségek érdekében. Lehet ugyan, hogy nem ér el semmit sem a KGST-ben, sem az ENSZ-ben, de akkor is fel kell lépnie, hogy legalább a néma cinkosságtól megszabaduljunk”.

Az eleven kapcsolattartás, az Erdélybe járás fontosságát hangsúlyozva kiemelte: „A kisebbségi területekről nagyon sok könyvet, zenét, kultúrát, tartást, magyarságot lehet még mindig hazahozni. Ebben a minőségi értelemben bátran mondhatjuk, hogy több magyar él a határokon túl, mint idehaza.”

Kiss Gy. Csaba irodalomtörténész, szintén a Magyarságkutató Intézet munkatársa, felszólalásában az állam és nemzet viszonyát elemezte. Kelet-Európában az államok s az egyes etnikumok határai nem esnek egybe, így az államnemzet erőszakolása nemcsak káros, de irreális törekvés is. E régiókban a kulturális nemzetfogalom térhódítása volna kívánatos az államok irányítóinak körében.

Bába Iván irodalomtörténész kifejtette, hogy Erdély megítélése ma is számos illúzióval van tele. A kelet-európai társadalmak befejezetlen múltjuk, sikertelen jelenük miatt

alapvetően „múltba tekintő társadalmak”, míg a többi európai nemzet a sikeres és dinamikus jelenben él. Nyugat-Európa számára a múlt – történelem, nem pedig aktuálpolitikai viták elavult arzenálja. Így Erdély a Nyugatnak érdekes téma, múltó szenzáció csak, nem pedig a kollektív felelősség és identitáskeresés gyötrő dilemmája, miként az számunkra. Naivitás volna hinni, hogy a Nyugat szíve-lelke Erdélyért együtt dobog velünk. E tekintetben maradjunk józanok és illúziómentesek. Erdély a Nyugatnak ma is csak egy kérdés a sok tucat között – már az is nagy eredmény, hogy bekerült a világsajtóba a rendszeresen tárgyaltak közé.

Bába kiemelte: a legfontosabb kérdés számunka, hogy végre képesek legyünk érvényesíteni nemzeti érdekeinket. Az amatőr mozgalmak csak segíteni tudják ezt, de keresztülvinni nem. A nemzeti érdekérvényesítés feltétele ugyanis a politikai szakszerűség, ennek letéteményese pedig a mindenkori politikai elit. Utóbbi Magyarországon 1948 óta csak egyfajta létezik, melyet a párt nevel ki újra és újra magának. A mai mozgalmak, klubok, csoportok kitermelhetik az alternatív, független politikai elitet, eliteket, melyek később döntő súllyal szólhatnak bele nemzeti érdekeink érvényesítésébe. Ez utóbbi alapfeltétele tehát az ún. „strukturált differenciáltság”, az alulról építkező csoportok politikai erővé szerveződése.

A tábor több nyilatkozatot is kiadott. Ezek közül kettő is van, amely a romániai magyar kisebbség helyzetével kapcsolatos. A résztvevők az aradi utazást megelőzően levélben szólították fel Grósz Károlyt a romániai magyarság érdekeinek határozott védelmére. Bár válasz nem érkezett rá, a Grósz-titkárság visszajelezte, hogy a levelet megkapták. A tárgyalásokat követő nyilatkozatok és hivatalos tájékoztatók a táborban általános csalódást és felháborodást keltettek. Ezt talán nem is annyira a találkozó nyilvánvaló kudarca, mint inkább az váltotta ki, ahogyan azt a hivatalos propaganda eredményként próbálta beállítani. A résztvevők többsége úgy látta, hogy e szerencsétlen kísérlet nemcsak Ceaușescu fokozódó nemzetközi elszigeteltségét törte meg, de egyúttal a romániai magyar kisebbségért történő jövőbeni magyar és együttes nemzetközi fellépés pozícióit is gyengítette. A legélesebb megfogalmazások szerint Arad „egyszerre volt a romániai magyar kisebbség elárulása, s az itthoni, tetteket váró közvélemény cinikus arculcspása”.

A résztvevők – több változat megvitatása és egyeztetése nyomán – végül az alábbi állásfoglalást hozták nyilvánosságra:

Nyílt levél a magyar Országgyűléshez, társadalmi és politikai szervezetekhez, a magyar néphez

Megdöbbenéssel fogadtuk a magyar-román csúcstalálkozóról kiadott hivatalos közleményeket.

Elvártuk, hogy a magyar pártfőtitkár-miniszterelnök az egyetemes humánium és a nemzetközi egyezmények alapján követelje a Romániában élő magyarokat – Európa legnagyobb nemzeti kisebbségét – sújtó diszkriminatív intézkedések hatályon kívül helyezését, a romániai magyarság egyéni és kollektív jogainak biztosítását, az ehhez szükséges intézményi feltételek megeremtését, és hogy e célokat ne áldozza fel látszateredményekért. Bizonyosak vagyunk abban, hogy jogos várakozásainkat az európai közvélemény és a magyarság egésze osztotta.

Ezzel szemben az aradi csúcstalálkozóról kiadott közlemények még említést sem tettek a Romániában élő kisebbségeket sújtó törvénytelenégekről. Ezekkel összefüggésben Grósz

Károly közzétett nyilatkozatában megengedhetetlen tájékoztatatlanságot árult el. Lemondott a közelmúltban egyoldalú intézkedéssel bezárított magyar főkonzulátus visszaállításának igényéről is.

Mit kaptunk ezért cserébe? Régóta érvényben lévő, román részről nem, vagy csak hiányosan teljesített kereskedelmi és turisztikai egyezmények betartására és a családegyesítések méltányos elintézésére vonatkozó román ígéreteket. Ezek az ígérek garancia nélküliek és abban sem egyértelműek, hogy a Magyarországra menekült román állampolgárokról vonatkoznak-e egyáltalán.

Mind ez mélységes csalódást okozott a magyar közvéleménynek, kiváltképp pedig a veszélyeztetett romániai magyar kisebbségnek. Emellett a bejelentett megállapodások félrevezetik a nemzetközi közvéleményt és megnehezítik a Romániában élő többi nemzetiség érdekeinek védelmezését is.

A magyar pártfőtitkár-miniszterelnök által Aradon követett defenzív politikát elhibázottnak tartjuk és nem támogatjuk.

Balatonszemes, 1988. augusztus 30-án.

A Szárszó '88 tábor résztvevői.

*

A Szabad Kezdeményezések Hálózata szóvivői testületének nyilatkozata az 1988. augusztus 28-i magyar-román tárgyalásokról

A magyar közvélemény már a pártfőtitkári találkozó bejelentését is nagy nyugtalansággal és rossz előérzettel fogadta. A tárgyalás lezajlásának módja és teljes eredménytelensége balsejtelmeket igazolt.

A magyar delegáció nem tudta elérni, hogy a tárgyalás a nemzetiségi probléma kezelésének nemzetközi, demokratikus normái alapján történjen. A román félnek az a felfogása érvényesült, amely szerint Budapest népének nincs joga békés tüntetésen tiltakozni a romániai falvaknak szánt sors ellen, de a román fél erre adott megtorlasként bezárhatja a kolozsvári főkonzulátust.

A tárgyalásokat megelőző és követő hivatalos tájékoztatásból a magyar közvélemény az alábbi képet alkothatta a tárgyalásokról:

– az aradi találkozón nem a magyar fél nyújtotta át az utolsó órában követeléseit a fenyegető katasztrófa elhárítására, hanem a magyar delegációt oly módon rendelték ki Aradra, hogy az torz történelmi emlékeket ébresztett a magyar népben;

– a magyar delegáció nem követelte a romániai „területrendezési” program azonnali leállítását, a családegyesítési problémák haladéktalan rendezését, hogy az erdélyi magyarság olyan sorskérdései megtárgyalásának hiányáról ne is beszéljünk, mint a nemzetiségi kultúra több évtizedes elsorvasztása, a magyar anyanyelvű oktatás visszaszorítása, a foglalkoztatáspolitikai címen üzött burkolt, de erőszakos asszimiláció, vagy a kolozsvári magyar egyetem közel harminc évvel ezelőtti fölszámolása;

– a román fél látszólag engedményt tett abban, hogy tárgyalt olyan kérdésekről, amelyeket eddig belügyeinek nyilvánított, s amelyekben az érintett magyar kormánynak nem engedett beleszólást, a tárgyalás lefolyása azonban megmutatta, hogy nem történt

érdemi változás: a román fél részéről a tárgyalás nem állt másból, mint hogy leszögezte azon „elvi álláspontját”, miszerint a fent említett problémákba a magyar kormányknak nincs beleszólása.

Összegezve: a magyar-román viszonyban javulás nem történt. Tíz felvetett problémából a két legfontosabb kérdésben (falurombolás, konzulátus) a román fél nem engedett. További ötben (gazdasági kapcsolatok, kulturális vegyes bizottság, közös történész vegyes bizottság, hagyományok közös ápolása, turizmus) a gyakorlat dönti el, hogy lesz-e haladás. A jövő évre kilátásba helyezett főtitkári találkozó időhúzás. A családgyesítésre nincs konkrét ígéret. Az egyetlen eredmény: a magyar hivatalos delegációk beutazásának engedélyezése.

A tárgyalásokon és a nyilatkozatokban használt frazeológia azt igazolja, hogy a magyar vezetést erősebb szolidaritási szálak fűzik egy azonos szövetségi rendszerhez tartozó s hasonló ideológiai alapon álló zarnoki rezsimhez, mint a romániai kisebbséghez. A magyar közvélemény elvárta volna, hogy a kormány előzetesen nyilvánosságra hozott követelésekkel menjen el tárgyalni és a továbbiakban nyíltan tájékoztassa a magyar közvéleményt arról, hogy követeléseiből mit tudott érvényesíteni.

Ez a tárgyalás is megmutatta a „titkos diplomácia” csődjét, mert nem teremti meg az ebben a helyzetben nélkülözhetetlen tömegtámogatást, amellyel a háta mögött a kormány még vereségét is méltósággal viselheti el.

Ez a szégyenteljes tárgyalás eljátszotta azt a politikai tőkét, melyet a vezetés az addigal határozottabb fellépésével a nemzetközi közvélemény előtt korábban megszerzett.

Budapest, 1988. augusztus 31.

Mécs Imre,
Ruttkay Levente,

Vásárhelyi Miklós,
Solt Ottília és

Szabó Miklós
szóvivők

(Feladó: Mécs Imre, 1121 Budapest, Zugligeti út 33.)

*

Nemzetközi akciónap Romániáért

„Halálra fagyni, vagy lelövetni – az eredmény számunkra ugyanaz.”

Egy évvel ezelőtt, november 15-én Brassó munkásai az utcára mentek, hogy tiltakozzanak az éhség, a hideg, az elnyomatás és a személyi kultusz ellen.

Ceausescu, aki magát „Conducator”-nak – „Führer”-nek – nevezeti, immár hosszú évek óta háborút folytat saját népe ellen. Most egy újabb pusztító hadjáratba kezdett 8000 falu megsemmisítését tűzve ki harci feladatoként. A falvak lakosságát barakkházakba kényszerítik, kulturális létfeltételeiktől megfosztva, az országot pedig teljes környezeti katasztrófába taszítva.

A rezsim az emberi méltóság legelemibb jogaira sincs tekintettel. Ennek újabb példája az az államrendelet is, amely a gyerekek „termelését” kötelezően előírja.

Más...

Az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelenti:
42/1988 – Kolozsvár, július 15.

Az erdélyi friss diplomások több mint 2/3-át Erdélyen kívüli állások elfogadására kényszerítik

Az erdélyi egyetemeken és főiskolákon az 1987/88-as tanévben diplomázottak több mint 2/3-át a tanügyi minisztérium érvényben lévő titkos rendelete alapján Erdélyen túli területekre helyezik ki.

Jellemzésül néhány konkrétum: a kolozsvári egyetemeken és főiskolákon a 87/88-as tanévben filológiai, filozófia, történelem, kémia-fizika, matematika, fizika, építészet, automatizálás és szerves kémia szakon 951-en végeztek, akik elenyésző kivétellel erdélyiek. A 951 főből 689-et helyeztek Óromániába.

A magyar anyanyelvűek arányaira egyelőre nincsenek pontos adatok. Ez a hosszú évek óta tartó tanügyi politika azonban elsősorban a magyarokat sújtja, mert egyrészt nem magyar környezetbe kerülnek, másrészt őket sokkal nagyobb arányban helyezik óromániai területekre mint az erdélyi románokat. Az Erdélyben maradhatottak közül alig van tanár; Hargita, Kovászna, Maros és Bihar megyékbe pedig egyáltalán nem helyeztek magyar nemzetiségű tanárt. A 17 frissen végzett magyar nyelv és irodalom szakos tanár közül csak 5 maradhatott Erdélyben, s közülük csak egy taníthat magyart. Ugyanakkor nagy számban helyeznek Bukarestben, Iasiban és más óromániai egyetemeken végzett románokat Erdélybe. Akik nem fogadják el a kihelyezést, azok nem kaphatnak állást, s egyéb retorziókra is számíthatnak.

*

49/1988 – Kolozsvár – Marosvásárhely, július 28.

Az erdélyi magyar diákokat Kárpáton túli román középiskolákba kényszerítik

A román tanügyi minisztérium Maros megyéből 1451, Kolozs megyéből 1730, Hargita megyéből mintegy 1200 magyar diákot kíván zömében Kárpáton túli és 100%-ban román középiskolákba kényszeríteni. A többi megyét illetően hasonló a helyzet.

Romániában az elmúlt évtizedek során minden iskolai formában fokozatosan csökkentették a magyar nyelvű képzés mértékét. Így nagyon sok magyar fiatal csak románul vagy egyáltalán nem tudott továbbtanulni. A román tanügyminisztérium – a magyar nemzetiségű diákok középiskoláztatását illetően – újabb rendkívüli, minden eddiginél brutálisabb lépéssel állt elő. Romániában 10 osztályos kötelező oktatás van, s ezután felvételizni lehet a további két év elvégzésére, a különböző profilú gimnáziumi (líceumi) osztályokba, valamint a szakiskolákba. A 12 év elvégzése középiskolai végzettséget jelent.

Azok a magyar diákok, akik nem jutottak be a szakiskolák 11. osztályába, csak román és zömében Kárpátokon túli városokban folytathatják tanulmányaikat. Amennyiben ezt valaki nem vállalja el, nem tanulhat tovább (azaz nem tanulhat estin és nem jelentkezhet újra a következő évben), tehát nem tudja megszerezni a középiskolai végzettséget. A szülői háztól ily módon elszakított diákokat a középiskola elvégzése után 5 éves kötelező szerződés kötésre kényszerítik a román nyelvi közegben dolgozó vállalatokkal. Ez azt jelenti, hogy a diákok 16-23 éves koruk idején szüleiktől és szülőföldjüktől távol kényszerülnek élni, és nagy valószínűséggel jelentős részük nem fog oda visszatérni.

Ez a program a 88/89-es tanévben indul be, s a tervek szerint az első évben a magyar anyanyelvű középiskolások – beleértve ebbe minden típusú középiskolát – a 10%-át kényszerítik otthonaiktól távoli román középiskolákba. Mindemellett Kárpátokon túli román osztályokat terveznek az erdélyi magyar és szász városokba hozni, így pl. 60 fős Kárpátokon túli román diákcsoportot visznek Szászrégenbe.

A terveket minden megyében ismertették az iskolaigazgatók előtt. Az 1988. július 12-én Kolozsvárott az iskolaigazgatók számára a megyei tanfelügyelőségen megtartott tájékoztatón Maria Răduțiu tanfelügyelő – az ott lévők szerint sejtelmes mosolygások közepette – kijelentette; a terv célja a fiatalokkal jobban megismertetni az országot, olténiaiakkal, moldvaiakkal Erdélyt, s erdélyiekkel Olténiát és Moldvát.

Alább ismertetjük e „gyermek-áttelepítési” akció Maros megyei adatait.

Maros megyéből 1451 diákot a következő területekre és szakokra kívánnak elhelyezni:

Fehér megye (Erdély):	könnyűipari szakiskola	40 fő
	szolgáltatóipari szakiskola	40 fő
	mechanikai szakiskola	40 fő
Arad megye (Erdély):	könnyűipari szakiskola	80 fő
	mechanikai szakiskola	40 fő
Argeș megye (Órománia)	könnyűipari szakiskola	100 fő
	elektronikai szakiskola	40 fő
	mechanikai szakiskola	40 fő
Brassó megye (Erdély)	mechanikai szakiskola	80 fő
Brăila megye (Órománia):	kőolajipari szakiskola	111 fő
	mechanikai szakiskola	40 fő
	mechanikai szakiskola	100 fő
Dimbovița megye (Órománia):	kőolajipari szakiskola	100 fő
Galați megye (Órománia):	mechanikai szakiskola	100 fő
Gorj megye (Órománia):	bányászati szakiskola	40 fő
	mechanikai szakiskola	100 fő
	építészeti szakiskola	60 fő
Ialomița megye (Órománia)	szolgáltatóipari szakiskola	40 fő
	mechanikai szakiskola	100 fő
Mehedinți megye (Órománia)	bányászati szakiskola	50 fő
Suceava megye (Órománia)	mechanikai szakiskola	50 fő
	építészeti szakiskola	40 fő
Vâlcea megye (Órománia)	mechanikai szakiskola	60 fő
	mechanikai szakiskola	40 fő

55/1988 – Nagyvárad, szeptember 10.

Református papok tiltakozása a falurombolás ellen

Falurombolás elleni tiltakozó akciók zajlottak a szeptember 6-án egész Erdélyben megtartott, református egyházmegyei közgyűléseken. Augusztus 15-re, az ún. településrendezési tervek elkészítésének határidejének lejárta után, ekkor tartották meg az első – egyébként havonta tartandó – közgyűléseket. Ezeken az egyházmegyei közgyűléseken egyes lelkészek különböző tartalmú tiltakozó leveleket olvastak föl, vagy próbáltak fölolvadni. A tiltakozások eltérő jellege miatt nem lehet pontosan megállapítani, hogy azok mennyire voltak összehangoltak vagy spontánok.

A Kolozsvári Egyházmegye közgyűlésén Kozma Endre lelkész próbált fölolvadni egy tiltakozó levelet, de az egyházmegye vezetője ezt megakadályozta. A Nagyvárad Református Egyházkerület püspökségéről, illetve Pap László nagyvárad püspök környezetéből kiszivárogtak az aradi egyházmegye közgyűlésének részletei.

Az Aradon megtartott közgyűlésen – melyen Kovács József esperes, az egyházmegye vezetője elnökölt – a napirendi pontok megtárgyalása után felszólalt Molnár János borossebesi lelkész és felolvastott egy beadványt, melyet a Kolozsvári és Nagyvárad Református Egyházkerület Igazgatótanácsának, valamint a Romániában lévő Református Egyház Zsinatának címeztek.

Molnár János beadványában javasolta a két egyházkerület vezetőinek, a két igazgatótanácsnak, az egyházkerületi közgyűléseknek, illetve a zsinatnak, hogy vegyék föl a kapcsolatot a testvéregyházak, az elismert vallásfelekezetek vezetőségével, s rámutatva a közös érdekekre, hassanak oda, hogy az egyházak közös – külön-külön mindegyik egyház szempontjait figyelembe vevő – akcióterv alapján folytassanak párbeszédet a területrendezést előkészítő megfelelő állami szervekkel és személyiségekkel.

Az ún. településrendezést bírálva Molnár János kijelentette, a falvak felszámolásával a múltat semmisítik meg, bármely nép jelene és jövője talajtalaná, torzzá válik, ha múltját egyszerűen eltörlik a föld színéről.

Az aradi közgyűlésen Molnár János által felolvastott beadványt felszólalásában támogatta Béres János szentleányfalusi, Tőkés László temesvári és Balog Béla szemlaki lelkész. Tőkés László felszólalásában javasolta még, hogy vasárnaponként az istentiszteleteken országszerte imádkozzanak név szerint is a falvakért.

Végül szavazás történt a beadványról. A 19 jelenlévő lelkészből – heten távol voltak – 15-en igennel szavaztak, s négyen tartózkodtak. Kovács József esperes korrekt módon nem akadályozta meg sem a vitát, sem a beadványról történő szavazást. A következő lelkészek szavazták meg a tiltakozó beadványt:

Balog András, Arad

Almássy Tibor, Arad

Varsányi Rudolf, Ágya

Molnár János, Borossebes

Nagy Zoltán, Erdőhegy-Kisjenő

Bartos András, Igazfalva

Czégé Imre, Kispereg

Szenes Géza, Lippa

Horváth Endre, Nagyzerind

Béres János, Szentleányfalva

Balog Béla, Szemlak

Tőkés László, Temesvár

Halász Sándor, Temesvár

Mezey-Horváth Attila, Újmosnyica

Márk Sándor, Vadász

A többi egyházmegyében is történtek tiltakozások, ezekről egyelőre nincsenek információink.

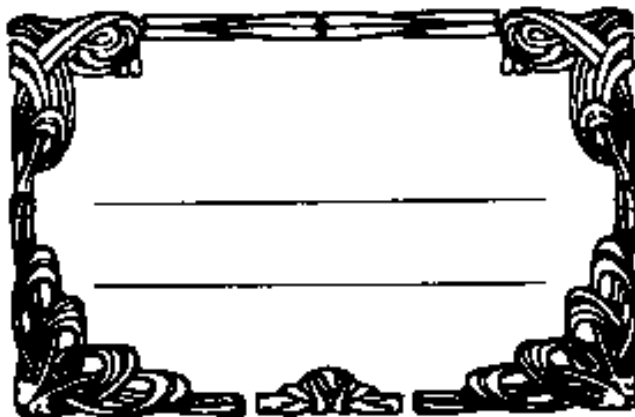
*

43/1988. Budapest, július 20.

Román menekültek petíciót adtak át a Szovjetunió budapesti nagykövetségének

A Budapesten működő, román menekültekből álló „Szabad Románia” nevű csoport petíciót adott át a Szovjetunió budapesti nagykövetségének. A csoport – melynek öt képviselője adta át a petíciót: Parvu Virgil, Baian Mircea, Petz Karol, Cicea Mugurel, Suciu Daniela – így fejezte ki tiltakozását amiatt, hogy a szovjet hatóságok visszaadták Romániának a Szovjetunióba menekült román állampolgárokat (33/1988 HPT). A visszaadott menekülteket a román hatóságok életveszélyes testi fenyegetéseknek vetették alá, majd börtönbe zárták őket.

A budapesti szovjet nagykövetség átvette a petíciót.

Ajánló bibliográfia
az erdélyi tárgyú magyarországi könyvekről
1988. I. félév

Szépirodalom

1. Árpily Lajos: Vers vagy te is (versek)
2. Bisztray Ádám: Márciustól Aranyvasárnapig (regény)
3. Bisztray Ádám: Ragály és oltalom (versek)
4. Boszorkabál (mesék; Hervay Gizella)
5. Benedek Elek: Magyar mese és mondavilág (mesék)
6. Cseres Tibor: Vízaknai csaták 1-2. köt. (regény)
7. Csíki László: Titkos fegyverek (regény)
8. Fodor Sándor: A merénylő (elbeszélések)
9. Gyárfás Endre: Hosszú utak pora (történelmi regény)
10. Heltai Gáspár: Száz fabula
11. Hétágú csatacsillag (Magyar mondák és legendák)
12. Incze Sándor: Színházi életeim (önéletrajz)
13. Jékely Zoltán: Elefánt szerelem (versek)
14. Jékely Zoltán: Összegyűjtött versei
15. Kósa Csaba: A testvérkereső (történelmi regény Kőrösi Csoma Sándorról)
16. Körkép '88 (Sütő András: Levél a fehér toronyból – novella)
17. Lengyel Balázs: A szebeni fiúk (történelmi regény)
18. Lipp Tamás: Árpád és Kurszán („Magyar krónika” – történelmi regény)
19. Méliusz Anna: Marci és az oroszlán (ifjúsági regény)
20. Méliusz József: A Horace Cockery-Múzeum;
Horace Cockery darabokra tört elégiája (vers és próza)
21. Molnár H. Lajos: Donki Ákos (szociográfiai kisregény)
22. Móricz Zsigmond: Erdély; 1. Tündérvár, 2. A nagy fejedelem, 3. A nap árnyéka
23. Nagy István: Kilincselők (elbeszélések)
24. Rivalda '86-87 (Páskándi Géza dokumentumjátéka)
25. Sütő András: A lőtt lábú madár nyomában (esszé-próza)
26. Szász János: Május (regény)
27. Szávai Géza: A rettenthetetlen vízimedve avagy Burgum Béhus mesterdetektív nyomozásai az óceánban (ifjúsági regény)
28. Székely János: Az árnyék + Soó Péter bánata + A nyugati hadtest (három kisregény)
29. Szívzuhogás. Magyar költők szerelmes versei (Dsida Jenő, Kányádi Sándor és mások versei)
30. Szunyogh Szabolcs: I. István király (gyerekeknek szóló történelmi lapozgató)
31. Tamási Áron színjátékai 1924-1942.
32. Török Sándor: Valaki kopog (regény)
33. Zirkuli Péter: A fényes pillanat (versek)

Irodalomtörténet

34. Béládi Miklós: Arcképvázlatok (tanulmányok; Tamási Áron...)
35. Fegő Lajos: Sütő András irodalmi munkássága
36. Juhász Géza levelesládája
37. Nádor Tamás: Első olvasásra (interjúgyűjtemény Sütő Andrással)
38. Pomogáts Béla: Költészet és népiesség (tanulmányok)
39. Szávai János: Magyar emlékirók (monográfia)
40. Toldy Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története
41. Zirkuli Péter: Találkozások (esszék)

Történelem

42. 1847/48. évi országgyűlés törvénycikkek (Kimondja Erdély, valamint a Részek Magyarországgal egy kormányzás alatti egyesülését)
43. Aradi vértanúk
44. Aranka György erdélyi társaságai
45. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 2. köt. 4. füzet
46. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950.
47. Barta János (ifj.): Mária Terézia
48. Benda Kálmán: Az országgyűlések a korai újkori magyar történelemben
49. Bóna Gábor: Kossuth Lajos kapitányai
50. Herczegh Géza: Magyarország külpolitikája, 896-1919
51. Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1919-1945
52. Képes krónika 8-14. század
53. Kovács Ágnes: Károlyi Sándor
54. Kristó Gyula: Az Árpád-házi uralkodók
55. Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon
56. A magyar történettudomány kézikönyve
57. Magyarország története 3/1, 3/2 kötetek (1526-1686)
58. Magyarország története 7/1, 7/2 (1890-1918)
59. A magyarországi hadjárat, 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról
60. Marczali Henrik: Mária Terézia, 1717-1780.
61. Nagy László: Erdélyi boszorkányperek
62. Pölöskei Ferenc: A dualista Magyarország államrendszere és továbbélése
63. Tanulmányok Erdély történetéről (Az Erdély történetéről rendezett Debreceni Konferencia előadásai)
64. Vargyai Gyula: Pusztai ország (történelmi esszé Magyarország és Románia 2. világháborús kiugrási kísérletéről).

Politológia, nemzetiségi kérdés

65. Dénes Iván Zoltán: Az önrendelkezés érvényessége (tanulmányok)
66. Glatz Ferenc: Nemzeti kultúra, kulturált nemzet (tanulmányok)
67. Jászi Oszkár: A monarchia jövője. A dualizmus és a dunai egyesült államok.
68. Lackó Miklós: Viták a nemzeti jellemről a XX. század első felében.
69. Magyarságkutatás (Magyarságkutató Csoport évkönyve)
70. Ránki György: A Harmadik Birodalom árnyékában (tanulmányok)

Szociográfia

71. Balogh Edgár: Tíz nap szegényországban
72. Földi István: Mádéfalvától a Dunántúlig
73. Franka Tibor: Most jöttem Erdélyből (riportgyűjtemény)
74. Kende Péter: Erdélyből jöttek (riportkönyv menekültekkel)
75. Mészáros Sándor: A kék hegyeken túl... (bukovinai székelyek)
76. Pálfy G. István: Jó hazát teremteni (interjúgyűjtemény)

Művészettörténet – művelődéstörténet

77. Ezer év mesterművei (a magyar művészet képeskönyve)
78. Jakó Zsigmond-Radu Manolescu: A latin írás története
79. Kiss Gábor: Erdélyi várak, várkastélyok
80. Magyar agrártörténeti életrajzok. 1. kötet
81. Magyar biokertek a XVII. században.
82. A magyarországi művészet-története 1300-ig 2/1, 2/2 kötet
83. Ruffy Péter: Magyar ereklyék, magyar jelképek.
84. Régi magyar öltözködés
85. A székely művelődés évszázadi

Néprajz, népművészet

86. Csoma Gergely: Moldvai csángó magyarok (fotóalbum)
87. Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság (monográfia)
88. Kós Károly: Régi Kalotaszeg (esszé)
89. Kútvolgyi Mihály: Nyitott kapuk (székelykapuk, fotóalbum)
90. Nagy Olga: Asszonyok könyve (népi adatközlés)

Román szerzők magyarul

91. Bogza, Geo: Szeizmográf (tárcanovellák)
92. Korszellem és önismeret. Válogatás a két világháború közötti román esszéirodalomból
93. Sadoveanu, Mihail: Perzsa díván (regény)
94. Slavici, Ioan: Jószerencse malma (regény)
95. Sîntimbreanu, Mircea: A nagyszünet (gyermeknovellák)
96. Stanioin, Damian: Apátnőválasztás (regény)

[Készítette: Bartók Györgyi.]

M. Pacepa:

Vörös láthatárok

Ígértünkhez híven újabb részleteket közlünk a tavaly decemberben Amerikában megjelent politikai bestsellerből – a román Securitate egykori külügyi főnökének memoárjából – ám e kétes hitelű, amerikai sajtó szerint készült, propagandisztikus fércmű további hazai népszerűsítésétől részint tartalmi, részint gyakorlati okokból elállunk. Egyrészt nem szeretnénk, ha a „Secu” szelleme – ha mégoly renegát közvetítésen át is – „infiltrálna” kényes gonddal szerkesztett lapunkba, másrészt tudomásunk van róla, hogy a könyvet teljes fordításban a közeljövőben több hazai kiadó is megjelentetni készül. (a Szerk)

IX. fejezet: Magyargyűlölet

Ceaușescu mindig is fanatikus nacionalista volt, de ez semmi másban nem ütközött ki oly nyilvánvalóan, mint személyi politikájában. Csak két generációra visszamenőleg román szülőktől származó, s Románia határain belül született egyén tölthetett be nemzetbiztonsági állást a párt- és államvezetésben. Állásomhoz a DIE-ben tiszta román vér szükségeltetett három generációra visszamenőleg. Más etnikai háttérrel rendelkező románok számára – még ha családjuk generációk során át élt is Romániában – szigorúan tiltott volt a Román Kommunista Párt Központi bizottságának Nemzetvédelmi Osztályán bármiféle pozíciót betölteni, mint ahogy a DIE, a Securitate, vagy a hadsereg főparancsnokságában is. Azoknak a románoknak, akik más származásúakkal házasodtak össze, Ceaușescu hatalomra kerülése után csendben távozniuk kellett hivatalaikból. Csupán egy maroknyi magyar, német és zsidó maradt meg magas állásban mintegy jelképes propagandaként – de hangzatos titulusaik ellenére Ceaușescu titkaiba nekik sem volt betekintésük. Ceaușescu hihetetlen erőfeszítése, hogy a román vezetőréteg vérét „megtisztítsa”, Hitler azon ominózus kísérletére emlékeztet, mellyel egy „árja” népet próbált létrehozni.

Számaránya és összetartása miatt Ceaușescu szemében a romániai magyarság volt a leggyűlöltebb nemzetiségi csoport. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása után számos magyar került idegen uralom alá. Magyar becslések szerint jelenleg 15 millió magyar él az Alpok és a Kárpátok közötti térségben, de közülük csak tízmillióan Magyarországon. E becslés alighanem túlzó, de tény, hogy mintegy kétmillió magyar él a romániai Erdélyben. A hatvanas évek végén Ceaușescu csendben megkezdte az Erdélyben egy többen élő magyarság szétszórását Románia területén.

– Miért ne tehetnénk mi pontosan ugyanazt, amit Brezsnyev? – kérdezte, célozva arra az időszakra, amely során Leonid Brezsnyev több mint egymillió, addig a Moldvai Szovjet Szocialista Köztársaságban élő románt szórt szét Szibériában. Ugyanakkor – minden figyelmét arra összpontosítva, hogy megteremtse a romániai politikai szervezetekben a kiegyensúlyozott magyar képviselő illúzióját – hatalomra kerülésétől fogva igyekezett olyan romániai magyarokat találni, akik lojálisak lesznek hozzá.

Király Károly egyike volt Ceaușescu felfedezettjeinek. Mint szenvedélyes vadász, a vele szemben táplált politikai bizalmat az általa szervezett nagyszabású vadászatokkal

érdemelte ki, melyeken Ceaușescu lenyűgöző trófeákat szerezhetett. Amidőn Románia 17 tartományát 47 megyévé alakították át, Ceaușescu Királyt nevezte ki Kovászna – a szinte kizárólag magyarok által lakott – megye első titkárává. Nemsokára Kovásznában Ceaușescu már a valaha általa lőtt medvék közül a legnagyobbakat teríthette le, Király pedig a Politikai Végrehajtó Bizottság póttagja lett.

Épp Ceaușescu dolgozószobájában voltam a belügyminiszterrel egyetemben, amikor ez utóbbi átadott az elnöknek egy levelet, amelyben Király megjegyzéseket tett a magyar kisebbség diszkriminációjára vonatkozóan, és lemondott valamennyi párt és állami funkciójáról. Erre nem volt még precedens a kommunista Romániában.

Soha nem fogom elfelejteni Ceaușescu elképedését, a nyomasztó csend perceit, miközben lövellő tekintettel állt elénk, s azt sem, miként tört ki belőle a roppant düh. Amikor lecsillapodott, megparancsolta, hogy a levelet szigorúan titokban kell tartani, hogy Király házában minden zugában mikrofonokat kell elhelyezni, beleértve a fürdőszobát is, és körültekintően gyűjteni kell róla a vádló anyagot. Aztán parancsot adott arra is, hogy Királyt a közeljövőben nyilvánosan kompromittálni kell, le kell tartóztatni (persze nem politikai indokok alapján), és alkalmasint a börtönben csendben likvidálni kell.

A Szovjetunióban a politikai ellenzékiek letartóztatása nem politikai indokok alapján a Sztálin utáni időszak gyakorlata lett, minthogy Moszkva nem engedélyezett semmilyen politikai ellenzékletet. A szovjet blokk többi állama aztán követte a moszkvai példát. „Valamennyi foglyunk egyszerűen bűnöző” jelentette ki Ceaușescu 1967 őszén, amikor elhatározta, hogy elterjeszti Nyugaton, hogy Romániában egy ideje nincs politikai fogoly. Néhány nappal később, egy rendkívüli bizalmas sétán, melyen részt vett Ion Stanescu is – akit nemrég neveztek ki az épp akkor létrehozott Állambiztonsági Tanács elnökének –, Ceaușescu nyilvánvalóvá tette, hogy semmi sem változik.

– Minden gyanúsított politikai ellenzékít – hallottam a lelkes Stanescutól, a Ceaușescuval való találkozásai után – épp olyan határozottsággal kell semlegesíteni, mint korábban. Az Elvtárs azt mondta: „találékonyan és kreatívan számtalan útját-módját lehet találni annak, hogy a politikai bűnözőktől megszabaduljunk, anélkül azonban, hogy a nyugati sajtónak módot adnánk a rikácsolásra. Letartóztathatjuk őket mint sikasztókat, vagy spekulánsokat, munkaköri mulasztással vádolhatjuk meg őket, vagy bármi más alkalmasabb okkal. Ha egyszer egy pasas már a börtönben van, akkor a tietek.” Az Elvtárs úgy beszélt, mint egy vérbeli profi – mondta igaz csodálattal Stanescu. Aztán hivatalos, konspiratív hangra váltott: – „Hallgass ide, Stanescu”, mondta az Elvtárs az este. „Nemcsak az utcán történhetnek balesetek. Nemcsak a szabad emberek betegedhetnek meg, vagy patkolhatnak el”. Találékonyság és kreativitás, ez az, amit az Elvtárs elvár tőlünk – foglalta össze a tanulságot Stanescu. A „találékonyság és kreativitás” ettől fogva mágikus jelentésre tettek szert a Securitate berkeiben...

[Fordította: Nagy Zsolt.]

Gondolatok az illusztrációkhoz

1986 júliusában pionír-konferenciát rendeztek Kolozsváron, amelynek vendége az államfő fia, az ifjúsági miniszter volt. A próbákat már hetekkel előtte elkezdték. A Mihai Viteazul (az egykori Széchenyi) téren a szobor széles talapzata képzete a „színpadot”, amelyen pionírok százait mozgatta nagy iskolázottsággal egy sötét szemüveges, fehér öltönyös szakember. Kellékei – széles karimájú kalap, hangosító berendezés – profi voltát igazolták a bábészmodók sokértelmű némasága közepette. A piros-sárga-kék ruhába bújtatott gyermekek feladatukul az „eszme” közvetlen megjelenítését kapták. Az emlékműhöz vezető sétány két oldalára Románia történelmi hőseinek arcképet hordozó paravánokat állítottak fel. Egy szinttel magasabban helyezkedett el talapzatán a tér névadója, a bronzlovas, hogy a ráeső tekintet továbbfusson a háttérben álló épület tetejére, ahol az ünnepi díszletet az államfő képe koronázta meg. A gyerekek a múlt és jelen metszéspontján, a hősök vigyázó szeme előtt tettek hitet mély hazafiságukról. Lelkesedésük hangerejét minden esetre napokig tartó gyakorlással erősítették.

A romantikus történelemszemlélet a múltban példatárat lát: nem kell mást tenni, mint kiválogatni az elődökként vállalhatókat, s köréjük felfűzni azokat a jeleneteket, amelyek tettekre sarkallhatnak. A fiatal lelkek fogékonyak az ilyesfajta beállításra. Viszont a tendenciózus egyoldalúság kockázata igen nagy: talán soha többé nem hisznek majd semmiben. Állandóan meg kell felelniük az elvárásoknak, hiszen ők a hősök utódai. Nem gyerekek többé, hanem „farkaskölykök” és a „haza sólymai”. S a múlt áldozat tűzének lángja a utódokat is bevilágítja fényével. „A haza ősi szavában, amelyet Burebista hallatott, benne zengenek az évezredek során őseink, amint harcok és dicsőségek útján közelednek felénk, a mai Szocialista Románia jelene és csúcsa felé.” – lelkesedik egy gyerekeknek szóló brosúra. „Dicsőséges múltunk van, amely népünk legértékesebb öröksége.” – hangzott el egy RKP KB ülésen az állam vezetőjének szájából 1982-ben.

A régiség mint érvrendszer a nemzeti öntudat állandó élesztésére szolgál, egyfajta teleologikus történelemmozgás napi politikai köntösben jelentkező tünete. Amikor a 2. bécsi döntés idején a magyarok ezeréves államiságukat hangoztatták Hitlernek, Antonescu miniszterelnök kétezer évet tudott felmutatni: „Románia múltja a legdicsőbb mindama népek közt, amelyek a Duna és a Balkán térségében élnek...” Az eredmény? Máig gyógyulatlan sebek, primitív történelempótlékok, szemléleti kicsinyesség, patetikus nemzetkarakter: a lelki fertőzöttség hosszú gyógykezelést igénylő kórlapja. A szavak szintjén pedig „aranykor”, „dicsőséges harc”, „égő hazaszeretet”, „baldog jelen és jövő”.

[Szücs György]

E számunk illusztrációit romániai iskolásfüzetek borítói közül válogattuk.

Lapzárta után...

Brassó – a Baross téren...

[1988 november 15-én – a brassói munkásfelkelés első évfordulóján – a mintegy ezer fős, békés szolidaritási tüntetést a Baross téren a budapesti rendőrség frissen debütált rohamosztagai legfelsőbb utasításra brutálisan szétverték. A helyszíni felvételeket Rózsa Gábor készítette.]

Summary

„Határi/idő/napló” is an independent series published in Budapest dealing especially with the largest national ethnic minority of Europe: the 2.2 million Hungarians living in Romania. Our 2nd issue of the 2nd volume contains mostly documents and studies of different kinds on the alarming plans and measures of the present Rumanian government aiming to demolish completely the natural and traditional structure of settlements. The editorial outlines that the „glorious and gigantic efforts to build up the Socialist Romania” until now has led to nothing but total disaster, and the present campaign of „Bulldozerpolicy” is frightening the whole population of the country, especially the Transylvanian German and Hungarian communities with further destruction of forced assimilation. The next writing is an interview with an elderly couple living in Kolozsvár (Cluj-Napoca), whose home was bulldozered and hence they lost everything: their garden, orchard etc. they could earn their living from. Forced into a huge block-building together with many thousands of others, now – as they tell – they can't think of anything but suicide. In the next part: „Kézirat gyanánt” (Manuscript) contains brief studies of art historians, which inform the public about our common Transylvanian heritage: the Rumanian, Saxon and Hungarian churches, villages, folklore and historic monuments endangered to vanish forever. Some of these reports were also sent to the ICOMOS and the UNESCO. „Pro memoria” is maintained for political and historical documents of this century. This time we publish some passages of minutes of the Paris Peace Conference of 1919 – for the very first time in Hungarian! – including the discussion about the Rumanian claims for Transylvania, to show how „justice” was made seventy years ago here in East Europe ignoring facts and the peoples' own will. In the column of present day Transylvanian literature the reader can find this time two short but brilliant pieces: György Lőrincz's symbolic story about two fighting „Brothers” and a poem written by Attila Vári about our „Displaced Memory”. Finally we offer news and documents of the international and Hungarian protests during the last few months against Ceausescu's agonizing dictatorship – completed with another chapter of I. M. Pacepa's memoir book: „Red Horizons”. At the end we express our strong protest against the Hungarian government, which had the Budapest solidarity demonstrators of 15th November (the first anniversary of the Brasov revolt) brutally beaten by the police.

Sumar

Határi/idő/napló este o revistă independentă, publicată la Budapesta, care se ocupă în primul rând cu cea mai mare minoritate națională din Europa, cu soarta celor 2,2 milioane de maghiari care trăiesc în România. Partea a doua a volumului 2. conține documente și studii în legătură cu concepțiile și planurile diabolice ale guvernului actual din România referitoare la demolarea și nimicirea localităților din mediul rural. Articolul de fond al acestui volum ne arată că din acel „efort glorios și gigantic de a construi Socialismul din România” a rezultat un dezastru total, iar campania buldozerului înspăimântă toată populația și în mod special comunitățile maghiare și germane din Transilvania, care prin această politică se văd victime ale asimilării cu forța din România. Textul următor este de fapt un interviu cu o pereche mai în vârstă din Cluj, al căror cămin a fost demolat cu buldozerul, și care de fapt au pierdut absolut tot prin care își întrețineau viața de toate zilele (grădina, livada etc.) Mutați cu forța într-un loc imens, împreună cu alte sute de familii, deja-după spusele lor, – nu se mai gândesc la altceva, decât la sinucidere. În rubrica următoare, „Studii în manuscris” am selectat câteva studii, – scrise de arhitecți și istorici de artă – cu țelul de a vă introduce în tezaurul comun al Transilvaniei: în lumea bisericilor românești, săsești și maghiare, în lumea folclorului de la sate, și a monumentelor istorice care în planurile guvernului de la București sînt condamnate la nimicire totală. Majoritatea acestor lucrări au fost trimise la COMOS și la UNESCO. Rubrica „Pro memoria” este dedicată și de această dată documentelor politice și istorice din secolul nostru. De data aceasta publicăm câteva pasaje din textul conferinței de Pace de la Paris, din 1919 – pentru prima dată apare în limba maghiară! – în legătură cu discuțiile purtate pe marginea pretenției României la Transilvania, pentru a arăta acea „justețe” pe baza căreia, acum 71 de ani s-a hotărît soarta Europei de Est, ignorînd fapte de necontestat, și aspirațiile locuitorilor. În partea următoare, consacrată literaturii transilvănene actuale, cititorul se poate delecta prin două piese mai scurte, dar splendide: o povestire simbolică despre lupta dintre doi frați, scrisă de György Lőrincz și un poem de Attila Vári, despre amintirile noastre dezbinată. În final vă oferim un buchet de știri și documente, depre acțiunile de protest din Ungaria și de peste hotare, împotriva dictaturii agonizante al lui Ceaușescu din ultima perioadă, completată de un nou capitol din memoriile generalului I. M. Pacepa: „Orizonturi Roșii”.

La sfîrșit vrem să protestăm vehement, împotriva guvernului de la Budapesta, în legătură cu măsurile brutale, aplicate de poliție, împotriva demonstranților de la Budapesta din 15 Noiembrie, care își exprimau solidaritatea cu muncitorii din România, cu prilejul aniversării de un an de la evenimentele de la Brașov.

A városi lakosság aránya 1990-ben 65 százalékot tesz majd ki az 1980-as 50 százalékkal szemben.

A fentiek értelmében a jövőben a városi lakosság számának és összlakosságbeli arányának növekedése nagyrészt a fejlődőképes falvak városiasodásának révén következnek be. Így 1990-ig a városok és a városi lakosság fejlődését a következő számok jellemzik:

Év	1965	1975	1980	1985	1990
városok száma	184	236	236	505	635
A városi lakosság száma millió főben	6,4	9,2	11,0	12,9	16,3
A városi lakosság részaránya %	33,7	43,2	49,6	54,5	65,0